

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Katja Kordiš
Naslov naloge: Položaj mladih ljudi s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji
Kraj: Ljubljana
Leto: 2015
Št. strani: 55 **Št. slik:** 1 **Št. tabel:** 3
Mentor: doc. dr. Milko Poštrak
Somentor: doc. dr. Nino Rode

Ključne besede: migracije, migranti, begunci, mednarodna zaščita, subsidiarna zaščita, mladi, vključevanje v družbo.

Povzetek: Diplomsko delo raziskuje položaj mladih ljudi s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji. Na področju dela z mladimi je ena bistvenih stvari razumeti razvoj človeka, poznati koncepte dela z mladimi ter različne pedagoške pristope. Diplomaska naloga obravnava specifično populacijo mladih ljudi, ki jim je v Sloveniji priznana subsidiarna zaščita, eden izmed dveh oblik statusa mednarodne zaščite. Zaradi tega je v teoretičnem uvodu poleg področja dela z mladimi opisan tudi kratek pregled migracij, razloženi so osnovni pojmi, ki so potrebni za razumevanje tega področja in prikaz ureditev le tega v Sloveniji. Iz intervjujev je razvidno, da imajo mladi ljudje s priznano subsidiarno zaščito željo po učenju nove kulture, so dobro vključeni v družbo. Zaradi negotove situacije, ki jim jo daje začasen status pa občutijo negotovost, nesprejetost, nepripadnost, obremenjenost. Kaže se, da vključenost v družbo ne vpliva na pridobitev statusa. Izrazi se potreba po osebi, ki bi jim dajala čustveno oporo v obdobju vključevanja v družbo in obdobju ponovne obravnave. Kljub težki in negotovi situaciji imajo mladi močno voljo za iskanje rešitev.

Title: The position of young beneficiaries of subsidiary protection in Slovenia

Key words: migration, migrants, refugees, international protection, subsidiary protection, young people, integration in society.

Abstract: This thesis investigates the position of young people who receive subsidiary protection in Slovenia. When working with young people it is essential to understand the development of a human being, to be familiar with different concepts of working with the young, as well as with different pedagogical methods. This thesis deals with a very specific group of young people: the recipients of subsidiary protection in Slovenia, one of the two possible forms of international protection status. The theoretical introduction therefore includes not only the description of the field of working with young people, but also a brief overview of migrations and definitions of basic terminology, necessary for understanding this field of research and its legal regulation in Slovenia. The interviews show that young beneficiaries of subsidiary protection wish to learn about the new culture and are well integrated in society. Due to the insecure situation provided by their temporary status they commonly experience feelings of uncertainty, rejection, lack of belonging, and distress. The degree of integration does not seem to affect status acquisition. A need has been expressed for a person who would offer these young people emotional support during the process of their integration in society, as well as during the process of reconsideration of their status. Despite their challenging and insecure situation they display a strong will to find suitable solutions.

DIPLOMSKA NALOGA

**POLOŽAJ MLADIH LJUDI S PRIZNANO SUBSIDIARNO
ZAŠČITO V SLOVENIJI**

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Katja Kordiš

Somentor: doc. dr. Nino Rode

Ljubljana 2015

PREDGOVOR

Ko sem pred tremi leti kot prostovoljka začela sodelovati s Fridolin centrom za enake možnosti mladih, sem vstopila v, meni takrat še nepoznan, svet migracij. Skozi delo z mladimi prosilci za mednarodno zaščito sem spoznavała njihov položaj in realnost, s katero se srečujejo. V Sloveniji pod mednarodno zaščito spadata dve obliki, status begunca in status subsidiarne zaščite. Večini otrok brez spremstva je na podlagi njihove mladoletnosti priznan status subsidiarne zaščite, ki je začasen in je v veljavo prišel šele leta 2007 z uvedbo Zakona o mednarodni zaščiti. V veliki meri tem mladim ob dopolnjenem osemnajstem letu status ni podaljšan. Mladi, ki so v tem času že vključeni v slovensko družbo, se tako znajdejo v negotovi situaciji, ko ne vedo, ali bodo morali državo zapustiti ali lahko najdejo kakšne druge možnosti, da ostanejo tu. Tako se je status subsidiarne zaščite, ki so ga uvedli z namenom, da država z njim zaščiti otroke brez spremstva in s tem dela v njihovo največjo korist, v praksi izkazal za problematičnega. Ker gre za precej novo in neraziskano področje, me je to spodbudilo, da v svoji diplomski nalogi izvedem raziskavo na tem področju.

Namen raziskave je spoznati v kolikšni meri so mladi s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji vključeni v večinsko družbo, ali vključenost v družbo vpliva na večje možnosti za pridobitev statusa ter njihovo doživljanje prehoda iz mladoletnosti v polnoletnost v povezavi s spremembo statusa. Zanima me, s čim se ob ponovnem procesu obravnave soočajo, kako to vpliva na njihovo počutje, motiviranost ter vizijo prihodnosti in kdo so osebe, na katere se obrnejo, kadar so v stiski, in kakšno pomoč potrebujejo.

Ne glede na to, ali govorimo o delu z migranti ali ne, je pomembno, da poznamo osnovne principe dela z mladimi. Zato je v teoretičnem delu predstavljen pomen razumevanja razvoja mladostnikov, predstavljeni so koncepti dela z mladimi in pomen gibanja in izkustvenega učenja za razvoj mladih v okviru doživljajske pedagogike. Predstavljen je tudi pojav migracij, razloženi so pojmi, ki so potrebni za razumevanje tega področja, proces integracije in integracijskih politik na splošno in na področju Slovenije. Na koncu je predstavljen postopek pridobivanja mednarodne zaščite v Sloveniji in razloženi pojmi s tega področja.

Za pomoč pri nastajanju diplomske naloge se zahvaljujem vsem mojim najbližjim za podporo in spodbudo. Posebna zahvala Ozrenu za vse predloge in komentarje, Sanji, Tini in ga. Kovačič za pomoč pri oblikovanju naloge, mentorju doc. dr. Milku Postraku in somentorju doc. dr. Ninu Rodetu za vse nasvete, pomoč in dobro voljo.

Hvala centru Firdolin, s katerim sem vstopila v svet migracij. Hvala tudi vsem ostalim, ki so na kakršen koli način prispevali, da je diplomska naloga nastala.

Kazalo

1	TEORETIČNI DEL	7
1.1	Mladi.....	7
1.1.1	Razumeti otroke in mladostnike.....	7
1.1.2	Pristopi in koncepti dela z mladimi.....	9
1.1.3	Doživljajska pedagogika	13
1.1.3.1	Mladi in gibanje	14
1.1.3.2	Izkustveno učenje.....	15
1.2	Migracije.....	17
1.2.1	Med procesom in politiko	18
1.2.2	Vključevanje priseljencev v večinsko družbo	19
1.2.2.1	Multikulturalizem	22
1.2.2.2	Etnična identiteta posameznika.....	23
1.2.2.3	Integracijske politike.....	25
1.2.3	Pomen jezika	26
1.2.4	Integracija in integracijske politike v Sloveniji.....	27
1.2.5	Postopek pridobivanja mednarodne zaščite v Sloveniji	28
2	EMPIRIČNI DEL	34
2.1	Formulacija problema.....	34
2.1.1	Raziskovalna vprašanja	34
2.2	Metodologija.....	35
2.2.1	Vrsta raziskave	35
2.2.2	Merski instrument in viri podatkov	35
2.2.3	Enote raziskovanja	35
2.2.4	Zbiranje podatkov	36
2.2.5	Obdelava gradiva.....	36

2.3	Rezultati.....	38
2.3.1	Vključenost v večinsko družbo in preživljanje prostega časa.....	38
2.3.2	Doživljanje prehoda iz mladostnosti v polnoletnost v povezavi s spremembo statusa.....	40
2.3.3	Pomoč, ki jo mladi s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji potrebujejo, osebe na katere se obrnejo, kadar potrebujejo pomoč in vloga socialnega dela pri reševanju teh problemov.....	43
2.3.4	Vpliv vključenosti v družbo na večje možnosti za pridobitev statusa ob ponovni obravnavi.....	45
2.4	Razprava	47
2.4.1	Kritično ovrednotenje metodologije.....	50
2.5	Sklepi.....	51
2.6	Predlogi.....	52
3	VIRI IN LITERATURA.....	53

Kazalo tabel

Tabela 1:	Pristopi dela z mladimi.....	12
Tabela 2:	Primer pripisovanja pojmov	36
Tabela 3:	Primer združevanja sorodnih pojmov v kategorije	37

Kazalo slik

Slika 1:	Reševanje konfliktov - metoda brez poraženca (Gordon 1983: 166)	10
----------	---	----

1 TEORETIČNI DEL

1.1 Mladi

1.1.1 Razumeti otroke in mladostnike

Temelj vsake dobre pedagogike je vprašanje, kako se pedagoški delavci naučijo razumeti človeka in njegov razvoj v procesu šolanja. (Keller 2014: 29) To ni le temeljno vprašanje pedagogov, ampak tudi socialnih delavcev, mladinskih delavcev, skratka vseh ljudi in strok, ki se na kakršen koli način prepletajo s področjem dela z mladimi. Gordon piše o tem, da poučevanje ni omejeno le na odnos med učencem in učiteljem, temveč gre za proces, kjer neka oseba obogati znanje drugega z novimi spoznanji, ugotovitvami, poznavanjem nepoznanega področja. Meni, da je učenje lahko proces, kjer občutimo zadovoljstvo, ko se naučimo nekaj novega. Prav tako je lahko izvor frustracij in razočaranj. Učinkovitost in veselje do učenja sta odvisna od kvalitete odnosa med učiteljem oziroma tistim, ki nas nekaj uči, in učencem. Je bistvena stvar za uspešno učenje in ravno ta odnos je vzgojno izobraževalni proces. Če je odnos dober, ni tako pomembno, koga učimo in katero snov. Učitelj je torej na vrhu hierarhije vzgojno izobraževalnega procesa. Ima velik vpliv na mlade, ta je lahko dober ali slab. Ker v šoli otroci in mladostniki preživijo velik del svojega časa, je le-ta eden pomembnejših dejavnikov vzgoje in učenja. (Gordon 1983: 7-8 in 222)

Kljub temu, kako pomembno vlogo ima šola za razvoj otrok in mladih, je v javnem šolstvu razvojna psihologija in tudi kakršnakoli druga oblika ukvarjanja z otrokovim razvojem postavljena povsem na rob. V tem je velik problem, saj so ravno otroci in mladostniki tisti, s katerimi delamo in zato je nujno, da vemo, kako odraščajo in poznamo njihov razvoj. To nam omogoča, da smo seznanjeni s tem, kako se osemletniki razlikujejo od desetletnikov ali od štirinajstletnikov. Ravno poznavanje teh razlik nam omogoča razumeti, skozi kakšno obdobje gre mladostnik in kakšno pomoč potrebuje v določenem starostnem obdobju. To je podobno kot da se mizar v času svojega šolanja ne bi naučil skoraj nič o značilnostih posameznih vrst lesa. To bi bilo povsem neprofesionalno in tak mizar ne bi mogel dobro opravljati svojega poklica. (Keller 2014: 29)

Razvoj človeka ne bi bil enak brez vzgoje. Vzgoja vpliva na razvoj posameznika in njegov položaj v družbi. Pri tem so za mlade zelo pomembni njihovi vrstniki. Naloga in odgovornost odraslih je, da »[...] upoštevajo otrokove razvojne potrebe, lahko rečemo, da človek kot

svobodna, kritična in odgovorna osebnost nastane v procesu vzgoje (vplivov kulture), ki zna upoštevati in zaščititi njegove temeljne razvojne potrebe.« (Kroflič 1997: 15)

Življenjski svet mladih lažje razumemo, če se poskušamo vživeti v mladostnika in njegovo subkulturo. Pri tem si lahko mladinski delavci pomagamo s konceptom emsega in etskega pogleda, ki se prvotno uporabljata v antropologiji, antropologi pa so si ju sposodili iz lingvistike. (Poštrak 2011: 188) V antropologiji je emski pogled, pogled od znotraj, »blizu izkušnji«, pogled domačina, kako on ali ljudje okrog njega mislijo, čutijo, vidijo. (Geertz 1996: 92) V kontekstu socialnega dela gre za pogled uporabnika, kako mladostnik vidi sebe oziroma svojo položaj v družbi. Etski pogled pa je pogled od zunaj, torej pogled socialnega delavca na mladost in mladostnike. (Poštrak 2011: 188) Mrgole v kontekstu svojega neformalnega dela z mladimi uporabi pojma »od zgoraj« in »od spodaj«, pri čemer želi povedati, da je za delo z mladimi nujna lastna motiviranost mladostnikov, ki je ne moremo doseči, če delamo s pozicije moči - »od zgoraj«. Na ta način ne pristopimo k mladim, postavljamo se nad njih in tako v njih ne spodbudimo lastne želje po sodelovanju, saj njihove potrebe in želje niso upoštevane. Za neformalno delo z mladimi je bistvena vzpostavitev okvirov sistema »od spodaj«, ta ustvari zanimanje in temelji na prostovoljni udeležbi ter notranji motiviranosti mladih. (Mrgole 2003: 22)

Mrgole (ibid.: 30) neformalno mladinsko delo razume kot ustvarjanje prostora s kulturo druženja mladih, kjer mladi sami spontano in aktivno sodelujejo pri ustvarjanju programske ponudbe in prepoznavajo njen smisel. Tako preko delovanja razvijejo občutek pripadnosti skupini in gradijo vezi, ki ponujajo možnosti nadaljnjega sodelovanja na področju vsakdanjega življenja.

Lastna motivacija torej poveča učinkovitost dela. Vprašanje je, kako to motivacijo vzbudimo. Ena bistvenih stvari je poznavanje mladih, njihovega razvoja, njihovih potreb in želja. Zavedati pa se moramo, da ne moremo pričakovati motiviranosti, če bomo mladim ukazovali in pričakovali od njih, da nas ubogajo. Zanimanje za neko stvar lahko vzbudimo s tem, da mladim omogočimo aktivno sodelovanje pri oblikovanju rešitev ali odločitev, ki se tičejo njih samih. To spodbuja kreativno mišljenje in izkušnje tako učiteljev kot učencev. (Gordon 1983: 175-6)

Še en zelo pomemben element pri delu z mladimi je osebna integriteta. Mladi se vsak dan srečujejo s snovjo, ki jim jo učitelji podajajo, ob tem se še bolj srečujejo z odraslo osebo oziroma z odnosom, ki ga ima ta do sveta, ljudi, snovi. Učitelj je mladim vedno vzor, na glede na to, ali to želi ali ne in ravno osebna integriteta je najpomembnejši vzor. Vzgojitelj, ki v praksi ne sledi temu, kar govori in uči, izgubi otrokovo zaupanje v sebe (v učitelja), ob tem

obstaja možnost, da ustvari dvom v življenje in svet. Učitelj, ki dela v skladu s tem, kar reče in uči, torej učitelj z veliko osebno integriteto, bo prispeval k temu, da mladi razvijejo zaupanje v svet in trdno samozavest. Obenem bodo imeli mladi s tem boljše izhodišče, da občutijo življenje kot smiselno in to je v obdobju odraščanja, ki je polno osebnih kriz in negotovosti, zelo pomembno. (Keller 2014: 107) Prav tako kot to velja za učitelje, velja tudi za socialne delavce in mladinske delavce.

1.1.2 Pristopi in koncepti dela z mladimi

Pri delu z mladimi je torej pomembno razumevanje njihovega razvoja, če želimo v njih vzbuditi lastno motivacijo in zanimanje. Ob tem se srečujemo z različnimi pristopi dela, ki se lahko med seboj dopolnjujejo ali izključujejo in so si povsem nasprotni. Mladostnika ti koncepti izoblikujejo in vplivajo na njegov razvoj.

Glavni trije pristopi dela z mladimi so: demokratičen ali dogovorni, avtoritativen ali ukazovalno ne dogovorni in permisiven (*laissez-faire*, *laissez-passer*, »pustite, naj dela vsak, kar hoče, naj gre vse po svoji poti«) ali ne ukazovalno ne dogovorni pristop. Izrazi dogovorno, ukazovalno ne dogovorno in ne ukazovalno ne dogovorno vodenje niso priznani, vendar jih Poštrak predlaga, saj sta predvsem izraza »demokratično« in »avtoritativno« po njegovem mnenju zavajajoča in neustrezna. (Poštrak 2011: 193-4)

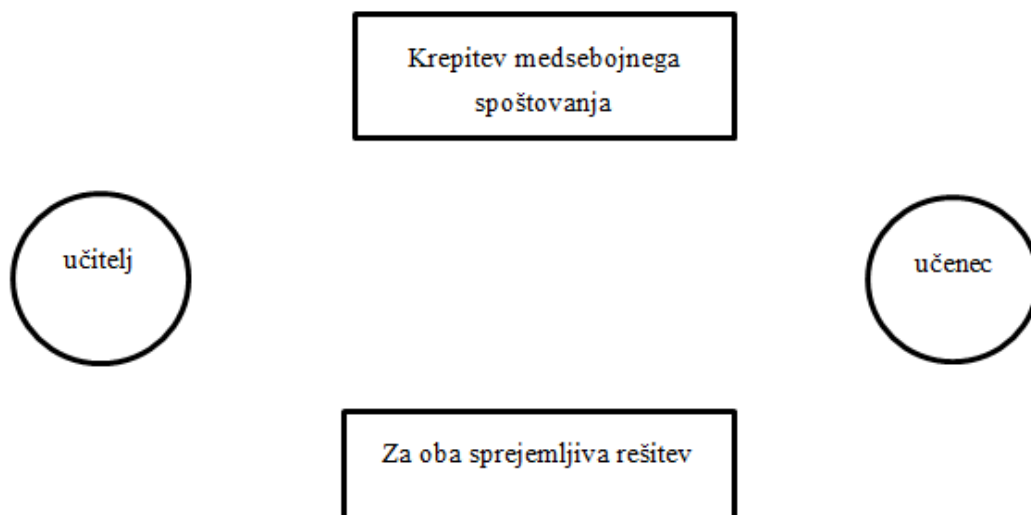
Ukazovalno ne dogovorni pristop poteka enosmerno. Ne omogoča razgovora med socialnim delavcem, mladinskim delavcem ali učiteljem in mladostnikom. Mladostnik ima v naprej določen program in navodila, katerih se mora držati. Pravila in sankcije so jasna. Vloge so jasno določene. Takšen način vodenja bi bil najbolj učinkovit pri mladih, ki imajo značilnosti filistra. Največ težav strokovnim delavcem in učiteljem bi delali mladi z značilnostmi boema. Ustvarjalni mladi pa bi imeli največ težav s strokovnimi delavci ali učitelji in njihovim pristopom. Avtoriteta mladinskega delavca je pri temu načinu vodenja oprta na moč svojega položaja, torej na »avtoriteto moči«. (ibid.: 194)

Ne ukazovalni ne dogovorni pristop je pristop, kjer mladinski delavec pusti, da stvari tečejo svojo pot, ne vtika se in ne daje nobenih navodil. Temelji na tem, da moramo izhajati iz otrokovih razvojnih potreb. Vloge niso razvidne in jasno določene. Med otrokom in mladinskim delavcem ne poteka razgovor, med njima ni dogovorov. Glede na to, da je v socialnem delu dogovor o delovnem odnosu eden od pogojev za uspešno delo, v tem primeru ne moremo govoriti o strokovnem socialnem delu z mladimi. Tak način bi še najbolj odgovarjal mladim z značilnostmi boema. Delali bi, kar bi se jim v tistem trenutku zazdelo. Ustvarjalni mladi bi sicer imeli prostor za uresničevanje svojih idej, vendar bi jim manjkala

refleksija njihovih dejanj in povratna informacija. Najbolj bi tak pristop zmedel mlade z značilnostmi filistra, saj ne bi dobili navodil. Ker ne bi vedeli, kaj se od njih pričakuje, ne bi vedeli, kaj početi. Pri tem pristopu je avtoriteta mladinskega delavca odsotna. (Kroflič 1997: 28 in Poštrak 2011: 194)

Zadnji pristop je dogovorni. Že samo ime pove, da je vzpostavljena komunikacija med mladostnikom in mladinskim delavcem. Med njima poteka sodelovanje. Skupaj načrtujeta in se dogovorita o stvareh. Odgovornost je obojestranska, vendar različna. Mladinski delavec je odgovoren za druge stvari in na drugačen način kot mladostnik. Mladi z značilnostmi filistra bodo imeli navodila in neka pravila, hkrati pa bodo imeli možnost, da naredijo nekaj sami. Tisti z značilnostmi boema bodo podprti za delovanje, ki vsebuje ustvarjalne razsežnosti, njihova kaotična ravnanja ne bodo avtoritarno omejena. Ustvarjalnim mladim ta princip odpira možnosti, da v mladinskih delavcih dobijo kompetentnega sogovornika in podpornika njihovih idej. Avtoriteta mladinskega delavca je pri tem pristopu oprta na njegove kompetence, znanje, sposobnosti. (Poštrak 2011: 195) Ta pristop je najustreznejši za delo z mladimi, če hočemo spodbuditi njihovo kreativnost in sodelovanje. Vloge so jasno določene in tudi nekatera pravila in ukrepi, vendar so smiselni in v naprej dogovorjeni. Mladostnika se upošteva in spoštuje.

Gordon govori o »metodi brez poraženca« pri reševanju konfliktov, ki bi jo lahko primerjali z dogovornim pristopom. Grafično jo predstavi tako:

Slika 1: Reševanje konfliktov - metoda brez poraženca (Gordon 1983: 166)

Iz slike je razvidno, da sta v tem primeru mladinski delavec in mladostnik v enakovrednem položaju, nihče ni močnejši. Gre za dvosmerno komunikacijo. Mladinski delavec ne uporablja svoje moči in tega se zaveda tudi mladostnik, zato nima potrebe po uporabi. Oba ohranita svojo moč, vendar je ne izpostavljata, saj ta ni pomembna. (ibid.)

Različni avtorji različno poimenujejo pristope dela z mladimi. Kroflič (1997: 25) piše o treh osnovnih konceptih moralne vzgoje, ki jih poimenuje: kulturno-transmisijski model (ima značilnosti ukazovalnega ne dogovornega pristopa), permissivni model prijazne vzgoje (lahko opazimo značilnosti zgoraj opisanega ne ukazovalnega ne dogovornega pristopa) in procesno-razvojni model (ima značilnosti dogovornega pristopa).

Eden temeljnih pedagoških pojmov, brez katerega si ne moremo predstavljati učinkov vzgoje, je avtoriteta. Avtoriteta nam omogoča vplivati na razvoj otroka in je nujno potrebna. Ravno zaradi njene moči vplivanja na vzgojo je tudi nevarna. Obstajajo različne vrste avtoritete, zato je potrebno najti tisto, ki je primerna našim vzgojnim ciljem. Poznamo tri prevladujoče koncepte pedagoške avtoritete. Prva je apostolska avtoriteta, ki je značilna za klasično patriarhalno vzgojo, torej ukazovalno ne dogovorno vzgojo. Temelji na podlagi svetopisemske opredelitve odnosov med Bogom, izbranimi apostoli in verniki. Pri apostolski avtoriteti so torej učitelji oziroma mladinski delavci v vlogi apostolov, tistih »izbranih«. Njihova moč temelji na poslanstvu, zato mladostnik nima pravice dvomiti o njegovi kompetentnosti. Avtoriteta je povezana z vnaprej določenim mestom in s pooblastili. Druga je prikrita avtoriteta vzgojnega okolja, ki je najbolj značilna za permissivni, torej ne ukazovalni ne dogovorni pristop. V pedagoško teorijo jo je vpeljal J. J. Rousseau. Zavzema se za »naravno vzgojo«, ki otroka čim manj utesnjuje. Dokazovanje lastne moči z avtoriteto v tem primeru ni primerno. Otroka se ne kaznuje, vzgaja ga predvsem zgled in nadzor nad okolico. Tretja je samoomejitvena avtoriteta, ki temelji na tem, da nudi podporo tako pri potrebi po zagotavljanju varnosti in sprejetosti kot tudi pri potrebi po osvobajanju in hkrati rahljanju avtoritarne navezanosti. Mladinski delavec stremi k temu, da vzgaja tako, da nekoč njegova avtoriteta ne bo več potrebna. (ibid.: 54-66)

Spodnja tabela prikazuje značilnosti vseh treh načinov vodenja.

Tabela 1: Pristopi dela z mladimi

PRISTOP	KOMUNIKACIJA	VLOGA	ODGOVORNOST	AVTORITETA	UKREPI
Dogovorni - <i>odgovorni</i>	- razgovor, pogovor - dialog - empatija - spoštovanje - delovni odnos - osebni stik - aktivno poslušanje - zanimanje	- razvidna - prostovoljna - dogovorjena - jasna - sprejeta - aktivni udeleženci	- obojestranska - dogovorjena - različna, vezan - na vloge	- oprta na znanje - samoomejitvena (od znotraj, egostanje odraslega)	- dogovorjeni - jasni - razvidni - smiselni
Ukazovalni ne dogovorni - <i>ne</i> <i>odgovorni</i>	- enosmerna komunikacija - ni dogovora ali razgovora - ni stika	- razvidna - jasna - vsiljena	- enostranska (na strani voditelja)	- oprta na položaj - apostolska	- predpisani s strani avtoritete
Ne ukazovalni ne dogovorni – <i>ne odgovorni</i>	- odsotnost razgovora oziroma dogovora - ni stika - mimobežna	- nejasne - nerazvidne, nedogovorjene	- odsotna	- odsotna - prikrita	- niso predvideni

Poleg vseh zgoraj naštetih konceptov in principov dela pri delu z mladimi ne smemo pozabiti na koncepte socialnega dela. Ti so prav tako pomembni na tem področju kot povsod drugod. Odnos med uporabnikom in strokovnim delavcem je v socialnem delu definiran kot delovni odnos. Prvotna naloga socialnega delavca in tudi mladinskega delavca je, da vzpostavi delovni odnos. Elementi delovnega odnosa so dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema, soustvarjanje rešitev (Lüssi) in osebno vodenje (Bouwkamp, Vries). Če želimo ohraniti dober delovni odnos, se moramo opreti na štiri sodobne koncepte socialnega dela. Prvi je koncept perspektive moči, ki ga je vpeljal Dennis Saleebey. Gre za iskanje

močnih točk uporabnika. Kot socialni delavec s tem, ko obudimo znanja, talente in sposobnosti uporabnika, uporabniku pomagamo, da doseže svoje cilje. Drugi koncept je koncept etike udeležnosti. Vpeljal ga je Lynn Hoffman. Gre za dostop socialnega delavca do svoje moči. Postavi se v vlogo aktivnega opazovalca in skupaj z uporabnikom raziskujeta in sodelujeta pri iskanju rešitev. Tretji koncept Ilone Rosenfeld je koncept znanja za ravnanje. Bistveno pri tem je znanje socialnega delavca, ki ga lahko v procesu socialnega dela pretvori v akcijo. Zadnji je koncept Toma Andersena. Gre za koncept ravnanja s sedanostjo ali koncept so-navzočnosti. V socialnem delu je pomembno, da delamo s sedanostjo. Tukaj in zdaj. Pri tem je pomemben koncept prisotnosti. Gre za prisotnost pri poslušanju, s tem poslušalec spodbuja ustvarjanje zgodbe. (Čačinovič Vogrinčič in drugi 2008: 9-15)

Menim da je pri delu z mladimi še en zelo pomemben vidik, o katerem se ne govori veliko in ni vezan na ostale koncepte navedene v tem poglavju. To je humor. Topel, zdrav, iskričast humor je nepogrešljiv in nujen. »Humor vsebuje ravno tisto, kar je potrebno za prečkanje teh "prehodnih let", saj hkrati povezuje in razločuje, razume in prenese, vidi vse težko in ustvari lahko. In najpomembnejše: ogreje ves hlad znotraj nas in med nami.« (Keller 2014: 96) Humorja ne smemo zamešati z ironijo ali sarkazmom, ki zbadata in žalita. Govorimo o dobrem, svetlem humorju, ki izzove smeh in zaupanje. Predvsem je pomembno, da nikogar ne rani. (ibid.: 96-7) S humorjem lahko prebredemo veliko težav, se približamo človeku, ga spodbudimo, mu damo pogum in moč. V težkih trenutkih je iskren humor velikokrat tisti, ki nam pomaga videti, da bomo zmogli, da imamo okoli sebe ljudi, ki nam bodo pomagali in jim ni vseeno. Nikakor to ne pomeni, da težav ne jemljemo resno. Humor je lahko le orodje, da prebijemo led ali vnesemo sproščenost in lahkotnost v odnos.

Elemente pristopov dela z mladimi, prikazane v Tabeli 1, lahko prepoznamo tudi pri doživljajski pedagogiki, ki dopolnjuje uveljavljene metode in učenje vidi kot celosten proces.

1.1.3 Doživljajska pedagogika

Doživljajska pedagogika je celosten pedagoški pristop, ki vzbudi v otroku ali mladostniku vse čute in jih uporabi v vzgojno izobraževalne namene. Je metoda usmerjena k delovanju in lastni aktivnosti. Preko aktivnosti, ki vzbudijo fizično, psihično in socialno komponento razvoja v mladih, omogoča osebno rast in prispeva k odgovornosti mladih za njihov življenjski svet. Doživljajsko pedagogiko lahko razumemo kot alternativo ali dopolnilo k uveljavljenim tradicionalnim metodam učenja. Metode doživljajske pedagogike so usmerjene k dvigovanju občutka lastne vrednosti, razvijanju občutka pripadnosti, treniranju

odgovornosti, itn. (Krajncan 2007: 13-9) V tem poglavju se osredotočim na dva bistvena elementa v vzgojno izobraževalnem procesu. Na pomen gibanja mladih in izkustveno učenje.

1.1.3.1 Mladi in gibanje

»Ubiti v otroku nagon gibanja, je največja napaka, kajti gibanje je življenje. Fizični razvoj naj bo temelj vse vzgoje, zakaj fizični razvoj pripravlja pot k razvoju razuma in moralnega čuta.« (Trdina 1941: 6)

Gibanje nas spremlja od samega začetka našega življenja, čeprav se velikokrat tega ne zavedamo. Pri dojenčku lahko vidimo, kako se razvija njegova sposobnost obvladovanja svojega telesa. Kako začne prepoznavati svoji roki in se nauči nadzorovati gibe. Vsak otrok ima v sebi nagon oziroma težnjo po gibanju. Ta se izraža skozi igro, ki je najbolj naraven način za krepitev življenjskih sil. Otroci pleza po drevesih, stolih, klopeh, travnikih. Ob tem se razvijajo njegove sile in telo postane prožnejše. (ibid: 5-6)

Vadba je danes postala zelo razširjena prostočasna dejavnost. Ljudje tečejo, hodijo v fitnese in se udeležujejo raznovrstnih treningov. Manj je gibanja na prostem. Eden od razlogov za to je tudi šola in šolski sistem. V njem so pomembne meritve znanja, ki se opravljajo z različnimi nacionalnimi preverjanji znanja in ti so pokazatelj, kako pameten je posameznik. V današnjem šolskem sistemu je um glavni pokazatelj znanja. Šola bi morala biti prostor, kjer bi bile ročne in fizične spretnosti enako pomembne kot intelektualne zmožnosti. (Keller 2014: 132)

Razvojno gledano, bi morala biti motorična aktivnost in intenzivni gibalni razvoj prisotna že v zgodnjem otroštvu, saj sta temelj za razvijanje domišljije in kasneje razmišljanja. Razvoj grobo- in finomotoričnega aparata, ki ga Keller imenuje razvoj čuta za gibanje, je izrazit čut volje in to je sposobnost, ki nam omogoča, da nekaj naredimo, premaknemo. Z gibanjem se zavemo svojega telesa. S tem, ko obvladujemo svoje telo, smo sposobni nekaj narediti – uresničiti neko tehnično idejo, umetniški projekt ali socialni načrt. (ibid: 56-60)

Velik pomen za zdrav razvoj otroka so predvsem aktivnosti in gibanje v naravi. Gibanje v naravi omogoča, da otroci začutijo svoje telo, spoznajo njihove zmožnosti in se navdušijo nad novimi veščinami, ki jih usvojijo. Krepi se njihovo psihično, fizično in prav tako socialno zdravje. Ob raziskovanju giba spoznavajo sami sebe, kako deluje svet okoli njih in kakšno mesto imajo v njem. (White 2008 v Krajncan, Miklavžin 2010: 104)

Narava je najboljše igrišče in se močno razlikuje od zaprtih prostorov, kot so telovadnice ali dvorane. Odprt prostor daje mladim več možnosti za razvijanje domišljije in za raziskovanje svojih spretnosti. Zunanje okolje ponuja več prostosti za raziskovanje, eksperimentiranje in

preizkušanje stvari. Aktivno raziskovanje prostora je pomemben pogoj za učenje. (Tovey 2007 v Krajncan, Miklavžin 2010: 104)

Tudi šolsko dvorišče je prostor, kjer poteka učenje, tega se morajo zavedati predvsem učitelji. Tam poteka učenje med starostnimi skupinami, ki je učenje na neki drugi ravni kot v razredu, a ni za to nič manj pomembno. Igrišče je prostor za dejavnost, ki jo danes pedagogi zelo poudarjajo in to je igra. (Keller 2014: 114)

1.1.3.2 Izkustveno učenje

Izkušnja je bistveni del vsakega učenja, saj se učenje gradi in nadgrajuje ravno preko izkušenj. Ni nujno, da učenje prihaja le od učiteljev, lahko prihaja od različnih materialov ali zanimivih priložnosti. Pomemben del je izkušnja učečega. Kadar je prisotna ta, lahko govorimo o učenju. (Bound, Cohen in Walker 1993 v Krajncan, Miklavžin 2010: 110) Začetki izkustvenega učenja segajo v petdeseta in šestdeseta leta 20.stoletja. Takrat so se s to metodo učenja začeli poglobljeno ukvarjati v ZDA. Prvi teoretiki, ki so razvijali koncept izkustvenega učenja, so bili John Dewey, Kurt Lewin, Jean Piaget in David A. Kolb. Izkustvene aktivnosti v naravi pomagajo razviti različne sposobnosti, kot so občutljivost za druge in sebe, možnost prilagajanja na nove okoliščine, sposobnost komunikacije, sodelovanja, celovitega dojetanja, sinteze in integracije. (Marentič, Požarnik 1992 v Krajncan, Miklavžin 2010: 111-2)

Dewey je izkustveno učenje opisal kot izražanje in kultiviranje individualnosti, ki je nasprotje vsiljevanju od zgoraj. Je prosta dejavnost, pri kateri se preko učenja iz izkušenj in konkretnih nalog naučimo novih veščin in tehnik. Pri izkustvenem učenju se, kolikor je to mogoče, dela iz sedanjosti, pri tem delujemo s spreminjajočim se svetom in priložnostmi, ki nam jih ponuja. Drugi teoretik Kurt Levin je ugotovil, da gre pri učenju za integriran proces spreminjanja in rasti človeka. Ta proces poteka v štirih fazah: konkretna izkušnja, zbiranje podatkov in opazanj o tej izkušnji, analiziranje podatkov in povezava v abstraktne pojme ter posplošitve, temu sledi vrnitev izkušnje. Jean Piaget pa se je dotaknil področja intelekta. Kako izkušnja oblikuje človekovo mišljenje. Po njegovi teoriji intelektualni razvoj poteka v neprestani interakciji med obstoječimi miselnimi strukturami in novimi izkušnjami, ki jih posameznik dobi v okolju. Kadar nove izkušnje vključimo v že obstoječe okvire, gre za proces asimilacije. V primeru, da to ni mogoče pride do akomodacije, saj se na podlagi novih izkušenj spremeni obstoječi okvir. (Cepin 2010 v Krajncan, Miklavžin 2010: 111-2)

David A. Kolob pravi, da je izkustveno učenje proces, pri katerem se izkušnja pretvori v znanje. Razvil je svojo teorijo izkustvenega učenja, ki jo je predstavi kot štiristopenjski ciklični proces. Proces sestavlja: konkretna izkušnja, razmišljanje o izkušnji s pomočjo

vprašanj, oblikovanje pojmov in abstraktnih posplošitev ter preizkušanje novih spoznanj in posplošitev v novih situacijah. To znova pripelje do konkretne izkušnje in cikel se ponovi. (Rožanc 2007 v Krajncan, Miklavžin 2010: 112-3)

Izkustveno učenje je preko teoretskih in praktičnih obravnav prišlo do načel, da je učenje kontinuiran proces, ki temelji na izkušnji. Pri učenju je potrebno upoštevati že obstoječe izkušnje mladih, saj nove izkušnje temeljijo na njih. Izkustveno učenje je celosten proces prilagajanja svetu. V njem je vključena percepcija, čustvovanje, razmišljanje in delovanje. (Cepin 2010 v Krajncan, Miklavžin 2010: 112)

1.2 Migracije

V prvem delu sem se posvetila mladim in se dotaknila konceptov in teorij, ki so pomembne za delo z mladimi. Ker se v moji diplomski nalogi ukvarjam z življenjem mladih ljudi s priznано subsidiarno zaščito v Sloveniji, se v drugem delu posvetim migracijam. Migracije so pojav, ki nas spremlja skozi celotno zgodovino. Ljudje so se že od nekdaj selili zaradi različnih razlogov. (Medica, Lukič 2011: 7) Z globalizacijo se je dojemanje prostora spremenilo. Meje niso več le geografska označba teritorija, ampak imajo tudi sociološki pomen. So sociološko postavljene linije iz katerih lahko identificiramo različne politične in kulturne elemente. Temeljno vprašanje identitete »kdo smo mi?« se s potenciranjem mej pojavi tudi kot vprašanje nacionalne identitete. Odgovor na to vprašanje je v označevanju razlik: »mi nismo oni«. Meje nas nekako ločijo od drugih in vzpostavijo razliko med »nami« in »njimi«, »drugimi«. (ibid.: 11-2)

Migracije s seboj prinesejo številne spremembe. Migranti so ob vstopu v novo družbo vsaj deloma prisiljeni spremeniti načine delovanja, ki so jih bili navajeni v svoji izvorni družbi. Posameznik hkrati z vstopom v novo državo vstopi tudi v novo kulturo, odnose, potrebe, norme, vrednote, institucije, vloge, itn. (Žigon 1998: 30)

V vsakem primeru so migracije zelo zapleten pojav. Zaradi nezadostnega poznavanja tega stalno spreminjajočega se področja prihaja pri ukvarjanju z migracijami velikokrat do zamenjave in uporabe napačnih terminov. Zato je na tem mestu smiselno razložiti nekaj osnovnih pojmov. Najprej bom razložila razliko med pojmom migrant in imigrant. Pojem migrant opisuje ljudi, ki se iz različnih razlogov za določen čas preselijo v tujo državo. Po navadi vsaj za eno leto, tako niso uvrščeni v kategorijo obiskovalcev, kot so na primer turisti, poslovneži, obiskovalci. Imigranti pa so osebe, ki se v neko državo preselijo z namenom, da bi tam stalno bivali. (UNHCR 2008: 10) Tako eni kot drugi svojo izvorno državo zapustijo, da bi našli boljše pogoje za življenje. V tem primeru gre največkrat za ekonomske migrante. To so osebe, ki so državo izvora zapustile iz ekonomskih (finančnih) razlogov, da bi sebi in svoji družini zagotovili boljše življenje. V njihovi izvorni državi njihovo življenje ni ogroženo, zato se vanjo lahko vrnejo. V drugo kategorijo spadajo begunci. Vrečer (2007: 11) piše, da se po Ženevski konvenciji termin begunec nanaša na osebo, ki je zunaj države, katere državljan je, in je v stanju utemeljenega strahu pred preganjanjem, ki temelji na rasi, veri, narodni pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali določenemu političnemu prepričanju, in se v državo izvora zaradi take utemeljene ogroženosti ne more vrniti. Razlika med begunci in migranti je torej, da se migranti prostovoljno odločijo, da zapustijo svojo državo v iskanju

boljših življenjskih pogojev, medtem ko so begunci v to prisiljeni, saj je ogroženo njihovo življenje in se v svojo državo ne morejo vrniti. Čeprav je varovanje ozemlja in preprečevanje nezakonitih migracij pravica vsake države, morajo države nuditi zaščito osebam, ki iščejo mednarodno zaščito. K temu jih zavezuje mednarodni zakon, saj bi vrnitev beguncev v njihovo izvirno državo lahko pomenila življenje v mučenju ali celo smrt. (elektronski vir 2)

Kljub temu, da so v zadnjem desetletju številne evropske države sprejele nove, restrektivnejše imigrantske politike, da bi tako omejile in zmanjšale prihod tujcev na njihovo ozemlje, so te še vedno zelo nejasno oblikovane. Prisilni priseljenci predstavljajo globalno vprašanje, urejanje prisilnih in ekonomskih migracij pa predstavlja izziv sodobnim državam. (Vrečer 2007: 24)

Preseljevanje tujih državljanov spremlja močno nasprotovanje in ne sprejemanje družbe. Med ljudmi vlada strah pred priseljenci, predvsem strah pred tujim, neznanim. To je glavni vzrok za neodobravanje priseljevanja tujcev. V Evropi prevladuje miselnost, da tujci jemljejo delovna mesta, stanovanja, živijo na račun državljanov države, v katero so se priselili, in ogrožajo njihovo kulturo. Glavni vzrok je strah pred izgubo lastnega socialnega in ekonomskega položaja v družbi. Večina držav ne poskrbi primerno za družbeno, kulturno in ekonomsko integracijo tujih priseljencev, zato imajo državljani Evropske unije vse bolj odklonilen odnos do njih. Zahodne države si prizadevajo omejiti nezakonite migracije, zato so poostrele nadzor nad preseljevanjem in tako se je v zadnjem času še povečalo število nedokumentiranih migracij in prosilcev za mednarodno zaščito. (Medica, Lukič 2011: 21 in Pajnih, Zavratnik 2003: 83)

1.2.1 Med procesom in politiko

Od poznih šestdesetih letih 20. stoletja je bila analiza proučevanja migracijskih vprašanj osredotočena predvsem na dejavnike, ki povzročajo odhod ljudi iz neke države. Končni rezultat priseljevanja je bil pričakovan, to je bila asimilacija priseljencev. V začetku sedemdesetih let so se začeli kazati prvi znaki nepopolne asimilacije. Takrat so se začele razvijati teorije konfliktov.

Razvoj večkulturnosti, etičnega pluralizma in proučevanja državljanstva pa je zaznamoval začetek devetdesetih let. To je torej premik k proučevanju integracijskih politik. Proučevanje je temeljilo na predpostavki, da prisotnost priseljencev v neki državi spreminja značaj obstoječe družbe. (Schmitter, Heisler 1992 v Komac in drugi 2007: 93-4)

Poznamo dve različni politiki, ki se nanašata na preseljevanje ljudi - politika preseljevanja in integracijska politika. Na prvi pogled se nanašata na povsem različne procese. Politika priseljevanja se nanaša na vprašanje, kdo sme prečkati mejo in ostati v državi (Joppke 1999 v

ibid.: 94), medtem ko se integracijska politika nanaša na urejanje položaja priseljencev in njihovo vključevanje v družbo. Pokazalo se je, da sta politiki povezani, saj občutek nadzora nad politiko priseljevanja vpliva na oblikovanje integracijske politike. (Reitz 2003 v ibid.: 94-5) Sodobne družbe se tako ukvarjajo z vprašanjem, katera področja naj zajame integracijska politika. Kako najti način, ki bo zagotovil integracijo posameznikov, ne bo odtujeval določenih prebivalcev in bo hkrati zagotavljal razvoj celotne družbe. (Komac in drugi 2007: 95) K integracijskim politikam se vrnem kasneje. Na tem mestu se osredotočim še na pomen integracije kot procesa.

V strokovni literaturi se termin integracija pojavlja, tudi kadar ga ne uporabljamo za označevanje zgoraj naštetih politik. Gre za sam proces vključevanja priseljencev v novo družbo. Cilj integracijske politike je integracija kot proces, vendar se ta lahko odvija tudi v odsotnosti integracijske politike. S časom so se oblikovali različni modeli integracije. Prvi model je asimilacija, kjer priseljenci sprejmejo življenjski stil in kulturne norme države gostiteljice. Sprejmejo jo do te mere, da popolnoma izgubijo lastno identiteto. Drugi model je model talilnega lonca, ki je dvosmeren proces prilagajanja. Prilagajajo se tako priseljenci, kot prebivalci države sprejemnice. Rezultat tega modela je kulturno in etnično homogena družba. Tretji pomembnejši model integracije je kulturni pluralizem (kasneje poimenovan tudi kot multikulturalizem). Zanj je značilna stalna heterogenost družbe, sestavljajo jo kulturno in etnično različni državljani, ki so povezani v enotno skupnost, saj imajo vsi enake pravice. (Carmon 1996 v Komac in drugi 2007: 96)

1.2.2 Vključevanje priseljencev v večinsko družbo

Nadaljujem s temo procesa vključevanja, ki sem jo začela v zgoraj. Ker je vključevanje priseljencev ena ključnih tem na področju migracij, temu posvetim posebno poglavje. V tem poglavju na splošno opišem pojem vključevanja priseljencev v večinsko družbo in predstavim tri glavne modele vključevanja.

Danes veliko govorimo o vključevanju priseljencev – integraciji. Opredelitev pojma integracije se od avtorja do avtorja razlikuje. Vsi avtorji pa so si skupni v tem, da integracijo opisujejo kot dvosmeren proces, za katerega je značilno, da priseljencem omogoča prakticiranje lastne kulture v državi sprejema. Obstajajo različni modeli integracije, nekateri bolj uspešni, drugi manj. Integracija beguncev je sestavni del Konvencije o statusu beguncev iz leta 1951, kar pomeni, da je tudi pravno gledano obveza vseh držav podpisnic. Z integracijo družba pridobiva ljudi z novimi znanji, izkušnjami, se bogati, postaja heterogena, itn. Beguncem pa uspešna integracija nudi aktivno vključevanje v družbo in dostojno življenje, ki

je pravica vsakega človeka. Žal se v praksi veliko beguncev ne uspe vključiti. Potisnjeni so na rob družbe in niti država, ne oni sami nimajo koristi od tega.

Termin integracija se vedno bolj uporablja, kadar govorimo o procesu vključevanja prisilnih in ekonomskih migrantov v državo, v katero so prišli (Vrečer 2007: 35). »Koncept integracija se nanaša na družbene in kulturne procese vključevanja priseljencev v sociokulturni sistem države, v katero so se priselili, [...]«. (ibid.: 12) Popolna vključenost pomeni, da priseljenci lahko v državi sprejema javno prakticirajo kulturo države, od koder so prišli. Za uspešno vključevanje je potreben dvosmeren proces, poleg prilagoditve priseljencev je pomembno tudi sprejemanje teh s strani članov družbe države, v katero so se preselili. Pri tem je bistvenega pomena zavedanje in želja po medsebojnem učenju. (ibid.: 35)

Integracija poteka na različnih področjih, zato govorimo o več vrstah integracije: ekonomska integracija (poteka na ekonomskem področju, na področju vključevanja priseljencev na trg dela), socialna integracija (poteka na družbenem področju), politična integracija (poteka na področju politike in se nanaša na sodelovanje v političnih procesih in pridobivanje političnih pravic). (Muller 1998: 37 v Komac in drugi 2007: 97) Na vključevanje vpliva vrsto dejavnikov, kot so na primer kulturne, osebne ali demografske lastnosti. (Scott in Scott 1989: 2 v Komac in drugi 2007: 97)

Raziskovalce na tem področju ločimo na tiste, ki kot temeljno enoto analize proučujejo posameznike in tiste, ki se osredotočajo na skupnost. Prvi poudarjajo pomembnost posameznikovih lastnosti za proces prilagajanja novemu okolju. Nacionalna oznaka lahko njihovo različnost zamegli, med sabo pa se priseljenci razlikujejo enako kot se razlikujejo v svoji matični državi ali kot se razlikujejo državljani države sprejemnice. (Scott in Scott 1989: 11 v Komac in drugi 2007: 97) Odzivi na kulturne razlike in na novo okolje so iz tega vidika odvisni od posameznika zato ne moremo govoriti o priseljenic neke države na splošno.

Študije, ki se osredotočajo na skupnost, opredeljujejo posamezno skupnost kot pretežno homogeno skupino, ki se sooča z dominantno kulturo. Soočanje lahko predstavlja konflikt med dvema kulturama. Izidi teh konfliktov so odvisni od odnosa obeh skupnosti do lastne kulture in do kulture drugih. Rezultati so lahko različni – od asimilacije, do integracije. (Scott in Scott: 14 v Komac in drugi 2007: 98)

Jeff Crisp loči še dva pojma, lokalno integracijo in lokalno naselitev:

[...] [L]okalna integracija [je] osnovana na predpostavki, da bodo begunci ostali v državi azila dokončno in bodo tako rešili svoj begunski problem. V idealnem primeru lokalna integracija vključuje pridobitev državljanstva, ni pa nujno. Lokalna naselitev ne predpostavlja, da bodo

begunci našli dolgoročno rešitev v državi azila. V nekaterih primerih lahko lokalno naseljeni begunci ostanejo v azilu in se tako postopoma integrirajo v pravnem, ekonomskem in družbenem smislu. V drugih primerih pa lokalna naselitev označuje začasno stopnjo, ki dopušča beguncem, da živijo z občutkom dostojanstva, varnosti, ki vključuje tudi ekonomsko varnost, dokler niso vzpostavljeni pogoji za prostovoljno repatriacijo[.] (Jeff Crisp v Vrečer 2007: 35)

Pajnih in Zavratnik (2003: 85-8) v svoji knjigi razdelita integracijo s stališča pravnega urejanja na tri skupine:

- socialna vključenost/socialna izključenost ali model diferencialnega izključevanja. Za ta model je značilno, da so priseljenci vključeni le v nekatere dele družbenega življenja, v druge ne. Vključeni so na primer na trg dela, niso pa vključeni v socialni sistem, nimajo državljanstva. Model je poznan tudi kot nemški model, značilen je prav tako za Švico in Avstrijo, države s tradicionalno kulturo. Na priseljevanje gledajo kot na začasen pojav.
- asimilacijski model ali model diferencialnega vključevanja. Kot že samo poimenovanje pove, gre le za enostransko prilagajanje. Od priseljencev se pričakuje, da se asimilirajo v novo kulturo, tako da se zlijejo z večino, opustijo svoj jezik, vero, običaje, kulturo in jih zamenjajo s tem, kar prevladuje v večinski družbi države, kamor so se preselili. Predpostavlja se, da bodo priseljenci v državi prihoda ostali za stalno, zato se od njih pričakuje, da pretrgajo vse vezi z izvirno državo. Model je značilen za Francijo. V začetku 20. stoletja je model prevladoval tudi v ZDA. Asimilacijsko politiko so nekaj časa izvajali tudi v Avstraliji, Veliki Britaniji in Kanadi.
- pluralistični ali multikulturni model. Pri tem modelu so kulturne razlike sprejete ali celo zaželeno. Priseljenci pridobijo državljske pravice in so vključeni v družbo kot njeni aktivni člani. Vključeni so v politično skupnost, a hkrati ohranjajo svojo kulturno različenost. Model je značilen za Švedsko. Uvedli so ga v 70. letih, vendar so kasneje naredili nekaj popravkov in sprememb politike, saj v začetku model v praksi ni popolnoma zaživel.

Obstajata še dva načina vključevanja priseljencev, ki nista priporočljiva, saj dejansko ne omogočata vključevanja. To sta segregacija in marginalizacija. O segregaciji govorimo, kadar se ljudje določene etnične skupine naseljujejo v neke predele in nimajo enakopravnega dostopa do vseh virov. Zgodi se tudi, da se ljudje samosegregirajo. Samosegregacija je

posledica diskriminatornega vedenja večinske družbe. Marginalizacija opisuje proces odrinjenosti določene skupine ljudi na družbeno obrobje s strani države. Tako se ustvarja neenakopraven položaj marginalizirane skupine do večinskega prebivalstva. (Vrečer 2007: 40)

1.2.2.1 Multikulturalizem

O samem pojmu multikulturalizma ni enostavno govoriti, saj je raznolikost pomenov in konotacij prevelika, da bi s tem pojmom opredelili samo eno raven pojava. Sam pojem multikulturalizem je tesno povezan s pojmom kulturni pluralizem in interkulturalizem, njegova definicija pa se od avtorja do avtorja razlikuje. V grobem bi lahko povzeli, da pojem označuje konkretno kulturno realnost, kjer se več etničnih skupin nahaja znotraj mej države. Teoretično pojem označuje kategorijo, ki označuje etnične skupnosti znotraj države, ter specifične odnose med njimi, lahko pa združuje oba vidika ter se tako pokaže kot uradna politika države do avtohtonih ali priseljenjskih manjšin. (Lukšič-Hacin 1999: 83-84)

Ker je multikulturalizem močno povezan z migracijami, lahko za njegove začetke štejemo prve stike različnih kultur ter njihovo sobivanje na istem območju. Preseljevanje in osvajalni pohodi nas tako hitro pripeljejo do kolonializma in rasizma kot posledici nadvlade ene kulture nad drugo. Ideja multikulturalizma kot na spoštovanju temelječa družbena ureditev pa se pojavi šele v začetku 20. stoletja. (Lukšič-Hacin 1999: 86)

Multikulturalizem tako označuje različne pojavne oblike kulturne in etnične heterogenosti znotraj neke države. Izhaja iz potrebe po ekonomski, družbeni in politični enakopravnosti priseljenjskih manjšinskih skupnosti. Lahko ga razlagamo tudi iz moralnega stališča, da je kulturna raznolikost dobra za družbo. (Boswell 2003 v Komac in drugi 2007: 96) Eden od vidikov multikulturalizma je ohranjanje in spodbujanje verske, jezikovne in kulturne raznolikosti, prav tako pa naj bi imelo to doprinos državi gostiteljici, saj spodbuja pritok novega znanja. Multikulturalizem omogoča razvoj novih kulturnih oblik in kulturno izmenjavo. S tem se ustvarja nov ekonomski, družbeni in kulturni kapital, ki bogati države. (Vrečer 2007: 56) Medtem ko se je v Evropi vzpostavljala nacionalna homogenost, temelječa na enačenju etničnih in kulturnih elementov skozi ideologijo nacije, se je v ZDA uveljavljal princip, ki je temeljil na osnovi enotnega gospodarskega prostora, delovne sile in kapitala. Zato se je pojem multikulturalizma razvil ravno v ZDA, kjer so intelektualci iz liberalnih krogov zatrjevali, da lahko vsaka kultura prispeva k novo nastajajoči ameriški kulturi. (Lukšič-Hacin 1999: 89)

Kasneje se je koncept multikulturalizma razširil tudi v Kanadi, Avstraliji in v Evropi. Državne politike in načini podpiranja in ohranjanja manjšinskih ljudskih tradicij se od države do države razlikujejo. Čeprav je Švedska lep zgled strpnosti (Lukšič-Hacin 1999 in Medica 2010), se, predvsem znotraj mej Evropske unije, postavlja vprašanje, ali mogoče politika multikulturalnosti vodi v še večjo stigmatizacijo priseljencev in segregacijo celotne družbe.

V praksi se je izkazalo, da zagovarjanje multikulturalizma in multikulturalizem kot uradno sprejeta državna politika deluje prej diskriminatorno, zaostruje hierarhijo in nasprotuje enakim možnostim. »Raziskovalci in aktivisti, ki z empiričnim delom opozarjajo na družbene nepravilnosti kot posledico politike večkulturalizma z dodeljevanjem ekskluzivnih pravic za državljane, ki jih praviloma nadzorujejo nacionalne elite, opisujejo povezovalne strukture kot neučinkovite.« (Medica 2010: 296) Medica v svojem članku razlikuje med dvema pojavoma, ki se vse bolj profilirata; večkulturnost in večkulturalizem. Večkulturnost kot vsakdanja praksa sobivanja različnih kultur ter večkulturalizem kot uradna državna politika, ki izkorišča in komercialno prodaja lastno večkulturno prakso. Uspešno se v družbo vključujejo tiste kulture, ki so dovolj produktivne. »Dolžnost kultur oziroma etničnih manjšin naj bi bila narediti svoje kulture »tržno zanimive«, jih znati balansirati, prilagoditi standardom zahodnega potrošniškega sveta, opozoriti na njihove posebnosti, vendar mimo njihove temeljne konfliktnosti.« (Medica 2010: 299) Država z državnimi politikami pod masko človekoljubne demokratične prakse multikulturalizma z vključevanjem manjšinskih skupin le-te na ta način lažje obvladuje.

1.2.2.2 Etnična identiteta posameznika

Etnična identiteta je pomemben del na področju migracij, zato se mi zdi smiselno o tem napisati malo več. Temelji posameznikove identitete se postavijo v primarni socializaciji in se gradijo skozi različne faze socializacijskega procesa. Identiteta je odraz odnosa, ki jo posameznik vzpostavi do samega sebe in skupine, v kateri živi. (Žigon 1998: 17) Begunci predstavljajo ranljivo populacijo, saj se v njihovem življenju nakopiči vrsto izgub. Poleg tega, da je ogroženo njihovo življenje, nekateri izgubijo svoje najbližje, spremeni se življenjski standard, spremenijo se njihove socialne mreže, izgubijo dom, naučiti se morajo tujega jezika, velikokrat se v državi sprejema ne morejo zaposliti na področju svoje stroke ali se sploh ne morejo zaposliti. Begunci se na vse te travme in spremembe odzovejo različno. Reakcije so močno povezane z ekonomskimi, socialnimi in kulturnimi viri posameznika. Na odziv močno vplivajo tudi osebne značilnosti človeka. Nekateri lažje prenesejo stres in sprejmejo novo

kulturo, okolje in se naučijo novega jezika, drugim to predstavlja večji problem. (Vrečer 2007: 96-7) Z vsem tem se zamaje njihova etnična identiteta.

Ljudje, ki so bili prisiljeni zapustiti svojo državo, se poleg vseh izgub srečajo še z izgubo svoje kulture. Eisenbruch žalovanje za izgubljeno kulturo imenuje »kulturna ovdovelost« in jo opredeli kot »[...] izkušnje izkoreninjene osebe ali skupine, ki so nastale zaradi izgube socialne strukture, kulturnih vrednot in identitete jaza.« (Eisenbruch 1991 v Vrečer 2007: 96)

Pomen in vsebina etnične pripadnosti se ves čas spreminjata in reinterpreterirata. V novejših etničnih študijah etnična identiteta ni več poimenovana kot nekaj prirojenega, ampak je predstavljena le kot simbolni odraz družbenih procesov. (Komac in drugi 2007: 99-100)

»Oblikovanje etnične identitete je razvojni proces, ki vključuje spremembe v identifikaciji, stališčih, vrednotah in vedenju posameznika v stiku z drugimi etničnimi skupnostmi. Etnična identiteta se lahko spremeni v življenju posameznika na primer zaradi sprememb v družbenem kontekstu, družinskih interakcijah, geografski lokaciji itd.« (Yeh, Hwang 2000 v Komac in drugi 2007: 100)

Etnično identiteto lahko obravnavamo na več ravneh. Eriksen opisuje tri: objektivno, subjektivno in situacijsko raven. Objektivna raven kaže na to, da človek pridobi etnično identiteto že s samim rojstvom v neko družbo. Na podlagi določenih elementov, kot so družina, sosodstvo, skupen teritorij, religija, jezik, zgodovinski spomin, običaji in navade, posameznik pridobi občutek pripadnosti neki skupnosti. V tem primeru je pripisana etnična pripadnost izhodišče in objektivno stanje. Subjektivna raven je nadgradnja objektivni in pomeni razvoj etnične identitete v procesu socializacije. Etnična identiteta je še vedno prirojena, vendar jo posameznik spreminja in ustvari novo. Elementi prirojene etnične identitete postanejo izbira posameznika. S tem že preidemo k situacijski ravni identitete. Ljudje imamo veliko različnih identitet, od situacije pa je odvisno, katero izpostavimo. Na izkazovanje etnične identitete vpliva razmerje moči. Nekdo iz manjšinske skupine, ob prisotnosti člana dominantne skupine, po navadi ne bo izkazoval svoje etnične identitete ali se bo celo predstavil kot nosilec večinske identitete. (Eriksen 1993 v Komac in drugi 2007: 100)

Na oblikovanje in preoblikovanje etnične identitete torej vplivajo trije glavi dejavniki: posameznik, etnična skupnost in družba. Na identiteto vpliva individualna odločitev posameznika, odnosi znotraj skupnosti ter odnos družbe in politike družbe do etnične drugačnosti. Pri tem ne smemo zanemariti, da na odločitev posameznika močno vpliva okolje, v katerem je odraščal. (Komac in drugi 2007: 102)

1.2.2.3 Integracijske politike

Sedaj se vračam k integracijskim politikam, o katerih sem na kratko že pisala v poglavju Med procesom in politiko. Integracija se v različnih državah in družbenih okoljih razume in izvaja različno. Zato ne moremo govoriti o integracijski politiki na splošno, ampak je bolj primerno, da govorimo o integracijskih politikah. O integracijskih politikah kot sklopu ukrepov, ki so sprejeti z namenom uspešnega vključevanja posameznih priseljencev v državo sprejema. Končni cilj vseh integracijskih politik bi morala biti integracija priseljencev. Vprašanje, ki se pri tem postavi je, kaj pravzaprav predstavlja uspešno integracijo? (Komac in drugi 2007: 104) To vprašanje nima enotnega odgovora. V različnih družbenih okoljih se integracija izvaja različno, zato se tudi integracijske politike nanašajo na različna področja. Na primer na trg delovne sile, izobraževanje, stanovanjski trg ali samo na državljanstvo. V praksi so drugačni tudi njihovi cilji (od asimilacije, integracije in adaptacije do soobstoja več kultur, narodov in etničnih skupnosti). (Green 2004 v Komac in drugi 2007: 104-5)

Glavna področja, ki naj bi jih urejale integracijske politike, opišeta Pajnih in Zavratnik (2003: 88-90). Ta področja so:

- Pravni status priseljencev in njihove pravice; ukrepi za ureditev pravice do bivanja, zagotovitev enakih možnosti in pravnega varstva pred diskriminacijo, jasna določitev postopkov in možnosti za pridobitev državljanstva.
- Zaposlitev; eden glavnih elementov integracije je zaposlitev, saj omogoča ekonomsko neodvisnost, hkrati omogoča več srečevanja in druženja s pripadniki večinske družbe.
- Zagotavlja možnosti za primerno nastanitev; ustrezna ureditev stanovanjske politike, ki bi zagotavljala nediskriminatoreni dostop do stanovanj.
- Dostop do kakovostnih zdravstvenih storitev; integracijske politike bi morale zagotavljati enake zdravstvene storitve priseljencem kot drugim prebivalcem države.
- Omogočiti ohranjati in razvijati svojo kulturno, versko in jezikovno identiteto.
- Izobraževanje; države bi morale zagotoviti enake možnosti izobraževanja in preprečiti podpovprečno uspešnost priseljenjskih otrok. Šolski sistem bi moral v svojem učnem programu spodbujati tolerantnost, spoštovanje do drugih in do različnosti.

Zgoraj so naštet le osnovna področja, ki bi jih morale urejati integracijske politike. Avtorici poudarjata, da seznam ni popoln in bi ga bilo potrebno razširiti.

Integracijske politike se izvajajo na različnih ravneh – nacionalni, lokalni in regionalni, ukrepi pri tem niso vedno usklajeni. Usklajenost ciljev in ukrepov na različnih ravneh je bistvenega pomena, če želimo doseči uspešno vključitev priseljencev. Hkrati je potrebo lokalnim

oblastem pustiti neodvisnost, ki jim omogoča fleksibilnost in kreativnost pri vprašanjih vključevanja. (Neymarc 1998 v Komac in drugi 2007: 103)

Ker vključevanje ni nekaj, za kar bi lahko imeli enoten model, ki bi deloval na vseh področjih, časovnih obdobjih in za vso priseljsko populacijo, ga tudi integracijske politike ne bi smele obravnavati kot nekaj stalnega in nespremenljivega. Hkrati ne smemo pozabiti, da se učinki integracijske politike pokažejo šele v nekaj letih, zato je potrebno integracijske ukrepe ves čas spremljati in popravljati. (Pajnih, Zavratnik 2003: 89-90)

1.2.3 Pomen jezika

Pri priseljevanju je eden bistvenih elementov jezik. »Jezik ni le sredstvo za sporazumevanje. Z jezikom vstopi človek tudi v kulturo, način občutenja, način življenja in ne nazadnje način razmišljanja.« (Keller 2014: 23)

Način govorjenja in samo razmišljanje je močno povezano z našim maternim jezikom. Glasilke, grlo, jezik, ustna votlina in vse ostalo se razvija skupaj z jezikom medtem, ko otrok oponaša gibe, ki jih delajo ljudje v njegovi bližini kadar govorijo. Povezavo fizičnega telesa z jezikom opazimo šele kasneje, ko se učimo drugih jezikov. Težko se naučimo tujega jezika popolnoma brez naglasa. Nekateri glasovi so nam tuji in jih ne moremo izgovoriti. Prav tako razmišljamo drugače, kadar razmišljamo v tujem jeziku. Torej je tudi razmišljanje osnovano na posnemanju telesnih gibov. (ibid.: 22-3)

Petra Roter meni, da je jezik pogosto prvi pokazatelj, da ne spadamo v večinsko družbo, kar lahko vodi do težav pri vključevanju in prav tako do neenake obravnave. Raba jezika ima pomembno vlogo tudi pri integracijskih politikah. Etnične skupnosti dajejo velik pomen jeziku, kadar gre za vprašanje opredeljevanja svoje etničnosti. Prav tako lahko jezik postane izvor etničnega konflikta. (Komac 2007: 302-3)

Jezika ni mogoče ločiti od države, zato ima tako velik pomen. Jezik in raba jezika sta močno povezana z zasebnim življenjem posameznika ali neke skupnosti in tudi z javno sfero. (Komac, Medvešek 2005: 239) Učenje jezika države sprejemnice je pomemben dejavnik pri priseljevanju. Priseljencem omogoča sporazumevanje v novi državi in to jim omogoča lažjo in uspešnejšo vključevanje. Poznavanje jezika ima pomembno vlogo tudi pri izobraževanju in zaposlovanju, ob enem pa pomaga razumeti in spoznati novo kulturo.

Na drugi strani ima jezik ključno vlogo pri ohranjanju ali oblikovanju etničnih skupnosti. Na nek način dokazuje našo narodno pripadnost, preko katere se izoblikuje naša etnična identiteta.

1.2.4 Integracija in integracijske politike v Sloveniji

V prejšnjih poglavjih sem pisala o temah v povezavi z migracijami na splošno, sedaj se osredotočam na to, kaj se je dogajalo pri nas. V Sloveniji so se kmalu po osamosvojitvi, leta 1992, začeli množični prihodi pobeglih ljudi iz Bosne in Hercegovine. Kot hiter ukrep za ureditev tega problema so pod okriljem civilne zaščite, Rdečega križa RS, novo ustanovljenega vladnega Urada RS za preseljevanje beguncev (UPB) in Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR), uvedli režim začasnega zatočišča pobeglim iz Bosne in Hercegovine. Marca 1997 je bil sprejet Zakon o začasnem zatočišču, čeprav so do takrat mnogi že zapustili Slovenijo in odšli v tretje države ali se vrnil domov. Status začasne zaščite je namenjen zaščiti velikega števila ljudi, ki bežijo zaradi vojne ali kakšnega drugega množičnega nasilja. Leta 2002 je bilo v noveli o Zakonu o začasnem zatočišču sprejeto, da prenehajo veljati razlogi za začasno zatočišče beguncem iz območja nekdanje Jugoslavije. Zgoraj je predstavljena ena veja beguncev v Sloveniji, ki se popolnoma razlikuje od druge, ki se je začela vzpostavljati sredi 90. let, vzporedno z reševanjem problema začasnih beguncev iz nekdanje Jugoslavije in ureja področje mednarodne zaščite, ki spada pod pristojnosti Ministrstva za notranje zadeve. Področje mednarodne zaščite se je v Sloveniji začelo vzpostavljati leta 1999, po sprejetju Zakona o azilu. Leta 2007 je v veljavo prišel Zakon o mednarodni zaščiti. Bistvena razlika med prvo in drugo skupino je, da Zakon o mednarodni zaščiti prošnje za mednarodno zaščito ureja individualno, saj tujci prihajajo posamezno. (Dobovičnik 2005: 8-9)

Hkrati z urejanjem množičnih prihodov ljudi po osamosvojitvi se je Slovenija prvič začela ukvarjati z izbiro in urejanjem integracijskega modela. V Sloveniji je integracijska politika še zelo na začetku poti, je področje, kjer nimamo veliko izkušenj. S pristopom Slovenije k Resoluciji o imigrantski politiki, leta 1999, kjer je integracijska politika opredeljena kot eden od treh glavnih elementov integracijske politike, so bile začrtane smernice in cilji integracijske politike. Na podlagi teh lahko rečemo, da je slovenska integracijska politika najbližje pluralističnemu (multikulturnemu) modelu vključevanja priseljencev, ki priseljencem omogoča enakopravno vključevanje v slovensko družbo in hkrati omogoča ohranjanje njihove lastne kulturne identitete. Pluralistični model, ki ga je začrtala Resolucija o imigrantski politiki leta 1999, potrjuje tudi Resolucija o imigrantski politiki Republike Slovenija iz leta 2002. Določilom, ki se nanašajo na integracijsko politiko pa doda še aktivno preprečevanje diskriminacije, ksenofobije in rasizma. (Pajnih, Zavratnik 2003: 87-90 in 106-16) Integracijska politika v Sloveniji je dobro zastavljena, saj izhaja iz večkulturnosti

slovenske družbe. Svoje cilje gradi na načelih vzajemnega sodelovanja, enakopravnosti in svobode. Priseljencem so zagotovljene pravice do svobodnega izražanja etnične pripadnosti, kulture in uporabe materinega jezika. S teoretičnega zornega kota je integracija dosegla vrhunec. Žal je v praksi ravno obratno. Vključevanje priseljencev se v praksi ne izvaja ali pa se izvaja izredno. O uspešnem vključevanju bomo lahko govorili, ko bo integracijo sprejela večina ljudi in bo del vsakdana. Zakonska določila in napor nevladnih organizacij, da bi ustvarili integrirano multikulturno družbo, kjer bi različne kulture enakopravno živele druga z drugo, so premalo, da bi se cilji integracije uresničili v praksi. (Medica 2010: 46-7)

Problem, ki se v Sloveniji pojavlja na področju vključevanja priseljencev v večinsko družbo, je ta, da v nobenem zakonu ni natančno določeno, kdo je odgovoren za izvajanje vključevanja tujcev. Programe vključevanja priseljencev v Sloveniji izvajajo predvsem nevladne organizacije, kot so Slovenska filantropija, Fridolin – center za enake možnosti mladih, Društvo Odnos in Inštitut za Afriške študije. Čeprav se trudijo čim bolj pokriti in zagotoviti uspešno vključitev priseljencev v Slovenijo, to ni dovolj. Če bi želeli to področje urediti in izboljšati, bi bilo potrebno narediti velike spremembe in zakonsko določiti, kako naj se integracija izvaja in kdo je za to odgovoren.

1.2.5 Postopek pridobivanja mednarodne zaščite v Sloveniji

V tem poglavju razložim postopek pridobivanja mednarodne zaščite v Sloveniji in pojme, ki so za razumevanje tega področja potrebni. Ljudje, ki zapustijo svojo državo, lahko ob vstopu v Slovenijo zaprosijo za mednarodno zaščito. Prosilec za mednarodno zaščito je oseba, ki je vložila prošnjo za mednarodno zaščito v državi prihoda. V času postopka ima status prosilca za mednarodno zaščito. Termin »prosilec za mednarodno zaščito« se uporablja od uveljavitve Zakona o mednarodni zaščiti leta 2007. Do takrat je bil v veljavi izraz »prosilec za azil«. Za mednarodno zaščito lahko tujci zaprosijo v azilnem domu, na policiji, na meji ali pri katerem koli državnem organu. Takoj, ko posameznik izrazi namero, se začne postopek pridobivanja mednarodne zaščite. Naslednji korak je, da policija pospremi prosilce v azilni dom, ki se v Sloveniji nahaja le v Ljubljani in deluje pod okriljem Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije. Prosilca seznani s pravicami in dolžnostmi ter pravili postopka za mednarodno zaščito. Ob prihodu v azilni dom se izvede zdravstveni pregled in nato se prosilca namesti v sobo. Do nastanitve v azilnem domu imajo prosilci pravico, dokler ni zaključen postopek mednarodne zaščite. Lahko se nastanijo tudi izven azilnega doma, če imajo to možnost in to sami želijo. Ko je prosilec opravil zdravniški pregled in je nastanjen,

mu osebje Sektorja za azil, Ministrstva za notranje zadeve odvzame prstne odtise, ga fotografira, nato inšpektor, ki vodi prosilčev postopek z njim opravi prvi intervju.

Postopek za pridobitev mednarodne zaščite je zapleten in dolgotrajen, v povprečju postopki trajajo od šest mesecev do enega leta in pol. Lahko tudi dlje. V tem času prejmejo prosilci za mednarodno zaščito izkaznico, ki predstavlja identifikacijski dokument v Republiki Slovenija. (Dobovičnik 2005: 11)

Mednarodna zaščita je zaščita, ki jo da država na svojem ozemlju osebam iz druge države, ki bežijo pred preganjanjem ali hudo nevarnostjo. V Republiki Slovenija to področje ureja Zakon o mednarodni zaščiti. Pristojni organ za priznanje mednarodne zaščite je Sektor za azil v okviru Ministrstva za notranje zadeve. V Sloveniji pod mednarodno zaščito spadata dve obliki status begunca in status subsidiarne zaščite.

V prvem odstavku 89. člena Zakona o mednarodni zaščiti je zapisano, da imajo osebe s priznano mednarodno zaščito pravico do prebivanja v Republiki Slovenija, pravico do zdravstvenega zavarovanja, socialnega varstva, izobraževanja, zaposlitve in dela. Pripada jim enkratna denarna pomoč in prvo leto imajo pravico do nastanitve v integracijski hiši. Osebe, ki jim je priznana mednarodna zaščita in živijo na zasebnem naslovu, a nimajo lastnih sredstev, so tri leta upravičeni do denarnega nadomestila za nastanitev. Osebe s priznano mednarodno zaščito imajo prav tako pravico do pomoči pri vključevanju v okolje, ki temelji na osebnem integracijskem načrtu. (elektronski vir 3)

Razlika med priznanim statusom begunca in statusom subsidiarne zaščite je predvsem v trajanju. Oseba, ki ji je priznan status begunca, dobi dovoljenje za stalno bivanje v Republiki Slovenija. Oseba, ki ji je priznan status subsidiarne zaščite, ne izpolnjuje pogojev za status begunca, vendar je upravičena do mednarodne zaščite, če se ugotovi, da obstaja utemeljen razlog, da bi bilo njeno življenje ob vrnitvi v izvorno državo ogroženo. To pomeni, da ob vrnitvi lahko utrpí smrtno kazen ali usmrtitev, mučenje, nečloveško ali poniževalno ravnanje itn. (elektronski vir 1) Oseba s priznano subsidiarno zaščito dobi dovoljenje za začasno bivanje v Republiki Slovenija. V veliki večini je priznan status subsidiarne zaščite le mladoletnikom brez spremstva, saj je država zavezana ravnati v korist otrokom in jih zaščititi. Mladoletnik brez spremstva je mladoletnik (mlajši od osemnajst let), ki se nahaja zunaj svoje matične države brez staršev ali zakonitih zastopnikov. (Gole Ašanin in drugi 2003: 1 in elektronski vir 3: 3. člen, 20. Odstavek)

Mladoletniki brez spremstva svojo matično državo zapustijo zaradi strahu pred preganjanjem, mučenjem, nemirov v državi, oboroženih spopadov, prisilnega novačenja z vojsko. V Evropo pridejo, ker v svoji državi nimajo nobenih možnosti in trpijo zaradi hude lahkote in revščine,

ker so ostali brez staršev ali so jih le-ti zavrgli. (Dobovičnik 2005: 48) So še posebno ranljiva skupina, saj so pogosto žrtve spolnega izkoriščanja in trgovine z ljudmi. Ker so otroci zaradi svoje mladosti velikokrat oproščeni sodnih postopkov, jih izrabljajo tudi organizirane kriminalne združbe. (Gole Ašanin in drugi 2003: 1)

Ne glede na vzroke pobega so mladoletniki brez spremstva upravičeni do mednarodne zaščite in imajo pravico do zaščite pred prisilno vrnitvijo. Pravico imajo do zakonitega zastopnika, ki zastopa njihove interese in do pravnega zastopnika. Ta mladoletnika zastopa v azilnem postopku. Vse te in še ostale pravice so zajete v številnih univerzalnih in regionalnih pravnih aktih. Najpomembnejše med njimi so trije: Konvencija o otrokovih pravicah iz leta 1989, Konvencija o statusu begunca iz leta 1951 in Haška konvencija o zaščiti otrok iz leta 1996. (Dobovičnik 2005: 48-9 in Gole Ašanin in drugi 2003: 3) Poznavanje pravnih aktov je bistvenega pomena za vse, ki delajo na področju mladoletnikov brez spremstva. Le tako lahko resnično delajo v interesu mladoletnika in omogočijo najboljšo možno rešitev zanj. Ko mladoletnik brez spremstva postane polnoleten, se ga obravnava kot odraslo osebo. V primeru, da je pred tem dobil status subsidiarne zaščite, gre po dopolnjenemu osemnajstemu letu njegov primer ponovno v obravnavo.

Mladoletnikom brez spremstva je takoj po njihovem prihodu potrebno zagotoviti ustrezno oskrbo na področju socialnega in zdravstvenega varstva ter izobraževanja. Čim prej je potrebno zbrati vse pomembne informacije o položaju otroka in najti rešitve, ki so v njegovem najboljšem interesu. Obstajajo tri možne rešitve. Prva je, da ostane v državi gostiteljici. V tem primeru mu je potrebno omogočiti čim hitrejšo in čim lažjo vključitev v novo okolje. Pri procesu mladoletnikovega vključevanja v večinsko družbo moramo upoštevati njegovo starost, spol, fizično in psihično zdravje, kulturno okolje, iz katerega prihaja, in izobrazbo. Predvsem ne smemo pozabiti, da v proces iskanja in ustvarjanja rešitev vključimo mladoletnika, saj on najbolje ve, kaj je v njegovem interesu. Druga možnost je vrnitev mladoletnika v matično državo. To je možno le, če si tega sam želi. Pri tem moramo biti v tesnem odnosu z mladoletnikom v vseh fazah procesa vrnitve. Preden se proces vrnitve začne, mora biti zagotovljeno, da je vrnitev varna in v otrokovem najboljšem interesu. Dobro mora biti preverjeno stanje v državi izvora in ocenjeno kot primerno in varno. Prav tako se morajo starši otroka ali sorodniki v matični državi strinjati z njegovo vrnitvijo in morajo biti sposobni nuditi primerno dolgoročno oskrbo. Tretja možnost je naselitev mladoletnika v tretjo državo. Kadar gre za primer združitve družine, se mladostnika naseli v državo, kjer se nahajajo mladoletnikovi starši ali sorodniki. Prav tako kot v primeru vrnitve v izvorno državo, se

morajo tudi v tem primeru starši strinjati z združitvijo in biti sposobni otroku nuditi primerno dolgotrajno oskrbo. (Gole Ašanin in drugi 2003: 5-7)

Za otroke brez spremstva so posebnega pomena naslednje pravice:

- zaščita pred prisilno vrnitvijo v matično državo,
- dostop do azilnega postopka,
- pravica do skrbnika, ki zastopa otrokove interese,
- pravica do pravnega zastopnika, ki otroka zastopa v azilnem postopku ter pravica otroka do udeležbe v postopku,
- otroku brez spremstva se načeloma ne sme odvzeti prostosti,
- če je to v interesu otroka, si je treba prizadevati k takojšnjemu iskanju otrokove družine in njenemu združevanju,
- pri ugotavljanju načina zaščite je treba še posebej upoštevati tiste oblike kršenja človekovih pravic, ki zadevajo otroke (npr. rekrutiranje otrok v vojsko, trgovanje z otroki v povezavi s prostitucijo, pohabljanje ženskih spolnih organov in prisilno delo otrok),
- v projekte nujne oskrbe in dolgoročnih rešitev je potrebno vključiti primerno usposobljene strokovnjake za delo z otroki,
- otroku brez spremstva se mora v času bivanja v državi zagotoviti ustrezna oskrba, predvsem zdravstvena oskrba in dostop do izobraževanja,
- otroku je treba nuditi pomoč pri vrnitvi v državo izvora, če je vrnitev v njegovem interesu,
- država gostiteljica si mora prizadevati, da otroku brez spremstva poišče v najkrajšem možnem času ustrezno in trajno ali dolgoročno rešitev. (ibid.: 3)

Mladoletniki brez spremstva potrebujejo osebo, ki jim pomaga pri urejanju pravnih zadev in pri ugotavljanju, kaj je v njegovem največjem interesu. Zakoniti zastopnik je mladoletnikom brez spremstva dodeljen in si ga ne morejo izbrati sami. Dodeljen mu je takoj po prihodu mladoletnika, še preden ta vloži prošnjo za mednarodno zaščito. Mladoletnik lahko zakonitega zastopnika zavrne, v tem primeru mu center za socialno delo dodeli novega. Pri nas je število zakonitih zastopnikov majhno. V večini skrbništva pokriva Slovenska filantropija, v nekaterih primerih tudi center za socialno delo. V redkih primerih se mladoletniku dodeli zunanji skrbnik. Skrbniki v Sloveniji niso posebno plačani za izvajanje skrbništva.

Glede na postopek, v katerega je vključen otrok brez spremstva, se v Sloveniji imenuje različne skrbnike: skrbnik za poseben primer, zakoniti zastopnik ali skrbnik v običajnem pomenu besede. (Gabaj 2013: 17)

V 82. členu Zakona o tujcih (elektronski vir 4) je določeno, da mladoletnikom brez spremstva staršev ali drugih zakonitih zastopnikov, center za socialno delo dodeli skrbnika za poseben primer v primeru odstranitve mladoletnega tujca. Odločbo o vrnitvi mladoletnega tujca lahko izda policija šele, kadar skrbnik za posebni primer ugotovi, da je to v interesu mladoletnika in je najboljša zanj.

Mladoletnikom brez spremstva, ki zaprosijo za mednarodno zaščito, se takoj dodeli zakonitega zastopnika. Ta mladoletnika zastopa na področju varovanja zdravja, premoženjskih pravic, izobraževanja in v postopku za mednarodno zaščito. (Gabaj 2013: 17 in elektronski vir 3: 16. člen, 4 odstavek)

Terminologija v različnih obstoječih zakonih ni usklajena, zato se mladoletnikom brez spremstva, ki imajo različen status, dodelijo skrbniki z različnimi obveznostmi in nalogami. Kadar gre za naloge in obveznosti skrbnika ne glede na status mladoletnika, se največkrat uporabi le izraz skrbnik. (Gabaj 2013: 17) V nadaljevanju bom uporabljala ta izraz.

Kot določa Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (elektronski vir 5: 205. člen), se »[s]krbništvo nad mladoletnikom preneha, ko postane mladoletnik polnoleten, ko sklene zakonsko zvezo, ali ko ga kdo posvoji, ali če je postal roditelj in mu je z odločbo sodišča priznana popolna poslovna sposobnost.«

V praksi mladoletnikom brez spremstva, tudi ko dopolnijo osemnajst let, še vedno pomagajo skrbniki (bivši skrbniki). Kljub temu, da se jih takrat zakonsko obravnava kot odrasle osebe. Prav zaradi tega prihaja do preobremenjenosti skrbnikov, saj ima ena skrbnica ali skrbnik več mladoletnikov in še tiste, za katere uradno niso več skrbniki, a še vedno potrebujejo njihovo pomoč.

V Pravilniku o načinu izvajanja zakonitega zastopanja mladoletnikov brez spremstva ter načinu zagotavljanja ustrezne nastanitve, oskrbe in obravnave mladoletnikov brez spremstva zunaj azilnega doma ali njegove izpostave (v nadaljevanju Pravilnik) (elektronski vir 6: 2. člen, 5. odstavek) je zapisano, da lahko zakoniti zastopnik istočasno zastopa največ pet mladoletnikov. V primeru, da mladoletniku, ki potrebuje skrbnika, tega ni mogoče zagotoviti, lahko en skrbnik izjemoma zastopa največ osem mladoletnikov.

Otroci in odrasli, ki so sodelovali pri raziskavi *Closing a Protection Gap*, so mnenja, da bi moral skrbnik skrbeti za enega do tri mladoletnike. Le en mladostnik je menil, da lahko skrbnik skrbi za deset ali celo petnajst mladoletnikov. V večini so se strinjali, da bi bilo

najboljše, da bi bil en skrbnik na otroka. S tem bi se omogočilo bolj kvalitetno delo in posvečanja več časa posamezniku in njegovim potrebam. (Gabaj 2013: 25)

Slovenska filantropija je izdala publikacijo s temeljnimi standardi za skrbnike otrok brez spremstva. Namen teh standardov je, da skrbnike opolnomočijo, da opravljajo delo varuha in zagotavljajo pravice mladoletnikov. Ravno skrbniki imajo izredno pomembno vlogo, saj so ena ključnih oseb v življenju mladoletnikov brez spremstva pri nudenju podpore v procesu iskanja dolgoročne rešitve. Naloga skrbnika je, da:

- se zavzema, da se vse odločitve sprejemajo v največjo korist otroka, s ciljem njegove zaščite,
- poskrbi, da otrok sodeluje pri vsaki odločitvi, ki nanj vpliva,
- ščiti otrokovo varnost,
- deluje kot zagovornik otrokovih pravic,
- je kontaktna oseba za otroka in druge vpletene ter predstavlja most med njimi,
- poskrbi za pravočasno iskanje in izvajanje dolgoročne rešitve,
- otroka obravnava spoštljivo in tako, da ne prizadene njegovega dostojanstva,
- z otrokom vzpostavi odnos, ki temelji na medsebojnem zaupanju, odprtosti in zaupnosti,
- je dostopen,
- ima ustrezno strokovno znanje in kompetence. (Gabaj, Uzelac 2011: 2-18)

Za dobro delo skrbnikov je pomembno tudi medsebojno sodelovanje med ministrstvom, centrom za socialno delo in skrbnikom. Obveščanje o pomembnih dejstvih, ki se tičejo mladoletnika in medsebojno sodelovanje je določeno v 3. členu Pravilnika. Tam je tudi zapisano, da je dolžnost ministrstva, da omogoča zakonitemu zastopniku in centru dostop do mladoletnika.

2 EMPIRIČNI DEL

2.1 Formulacija problema

Skozi svoje delo s prosilci za mednarodno zaščito in s tistimi, ki jim je bila ta že priznana, sem ugotovila, da se mladoletniki brez spremstva, ki jim je v Republiki Slovenija priznana subsidiarna zaščita, ob polnoletnosti ponovno znajdejo v zelo negotovem položaju. Ker je priznanje subsidiarne zaščite v Sloveniji precej nov status, ki je v veljavo prišel šele leta 2007 z uvedbo Zakona o mednarodni zaščiti, na tem področju še ni bilo izvedenih veliko raziskav. Subsidiarna zaščita mladim na začetku daje neko varnost, kot je zapisano v Zakonu o mednarodni zaščiti, imajo pravico do bivanja v Republiki Slovenija, pravico do zdravstvenega zavarovanja, izobraževanja, nastanitve, enkratne denarne pomoči, socialnega varstva itn. (elektronski vir 3: 89. Člen) Težava je v tem, da je večini mladoletnikov brez spremstva mednarodna zaščita priznana le zaradi njihove mladoletnosti. Ker je država dolžna poskrbeti in delati v največjo korist otrokom ter jih zaščititi, jim je priznana subsidiarna zaščita. Pri tem gre le za začasen status. Ko mladi dopolnijo osemnajst let, se zopet znajdejo v negotovem položaju. Ponovno morajo vložiti prošnjo za priznanje mednarodne zaščite, le da so tokrat obravnavani kot odrasle osebe. Ti mladi so pravno gledano sicer polnoletni, še vedno pa so v obdobju odraščanja, iskanja lastne identitete in svojega mesta v družbi. Mladi, ki v Slovenijo pridejo kot mladoletniki brez spremstva, so še posebno ranljiva populacija. Zaradi težkih življenjskih pogojev, izgub in grozot, ki so jih doživeli v svojem otroštvu, še toliko bolj potrebujejo občutek pripadnosti in varnosti.

2.1.1 Raziskovalna vprašanja

Za raziskavo sem si postavila štiri raziskovalna vprašanja:

- Vključenost v večinsko družbo in preživljanje prostega časa mladih ljudi s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji.
- Kako doživljajo prehod iz mladoletnosti v polnoletnost v povezavi s spremembo njihovega statusa in s čim se soočajo ob procesu ponovne obravnave? Kako to vpliva na njihovo počutje, vizijo in cilje za prihodnost?
- Kakšno pomoč potrebujejo, kdo so osebe, na katere se obrnejo kadar so v stiski? Kakšna je vloga socialnega dela pri reševanju teh problemov?
- Ali dobra socialna mreža in vključenost v družbo vpliva na večje možnosti za pridobitev statusa ob ponovni obravnavi?

2.2 Metodologija

2.2.1 Vrsta raziskave

Raziskava je eksplorativna ali poizvedovalna, kvalitativna in empirična. Eksplorativna ali poizvedovalna, saj je namen raziskati položaj mladih ljudi s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji in je v raziskavo vključen le manjši del primerov (Mesec 2009: 80). Kvalitativna, ker osnovno gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, sestavljajo besedni opisi in pripovedi (Mesec 2007: 11). Na koncu je gradivo tudi obdelano in analizirano na beseden način. Empirična, ker je gradivo zbrano z metodo spraševanje.

2.2.2 Merski instrument in viri podatkov

Kot merski instrument sem izbrala delno strukturiran intervju oziroma odprt intervju. Za ta način sem se odločila, ker so intervjuji potekali v slovenskem jeziku, ki ni materni jezik vseh vprašancev in je zato včasih prihajalo do težav pri izražanju in ubeseditvi svojih misli. Z delno strukturiranim intervjujem sem omogočila neposredni stik, da smo lahko sproti razjasnili, če je prišlo do nejasnosti ali nerazumevanja vprašanj. Prav tako sem lahko sproti preverjala, če sem prav razumela, kaj mi govorijo. Odprt intervju omogoča, da lahko spraševalec in vprašani v največji meri odkrijeta nesporazume in se sporazumeta o pomenu sporočila. (Mesec 1998: 80) Viri podatkov so bile tudi moje predčasne izkušnje. Uporabila sem metodo opazovanja z udeležbo.

Za intervju nisem imela v naprej pripravljenih točnih vprašanj, izdelala sem le okvirna vprašanja in teme, ki se nanašajo na moja raziskovalna vprašanja. Želela sem, da vprašani čim več prosto govorijo. Intervju sem vodila z dodatnimi vprašanji, kadar je bilo to potrebno.

Spraševanje je bilo ustno, individualno in enkratno, razen v enem primeru, kjer sem na željo spraševancev intervju opravila z dvema naenkrat.

2.2.3 Enote raziskovanja

V raziskavi je sodelovalo pet mladih ljudi moškega spola s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji in dve zakoniti zastopnici, ki opravljata skrbništvo za mladoletnike brez spremstva. V nadaljevanju bom namesto izraza zakoniti zastopnici uporabljala izraz skrbnici. Vsi mladostniki so iz Afganistana, ženske v raziskavo niso bile vključene, saj trenutno ni v Sloveniji nobene ženske s priznanim statusom subsidiarne zaščite. Štirje od njih so trenutno v postopku ponovne obravnave, do končne odločbe jim še velja status subsidiarne zaščite, enemu pa je bila subsidiarna zaščita podaljšana, saj še ni dopolnil osemnajst let. Vsi živijo v

Ljubljani, izven azilnega doma. Štirje od njih so nastanjeni v dijaškem domu, eden v zasebni nastanitvi. Da bi dobila še zunanji pogled na življenje mladih ljudi s priznано subsidiarno zaščito v Sloveniji, sem intervju opravila tudi z dvema skrbnicama. Ena je uradna skrbnica in je zaposlena v Slovenski filantropiji, je skrbnica trem mladim, s katerimi sem opravila intervju, druga je skrbnica za izredne primere. Skrbništvo izvaja samo nad enim mladim, s katerim sem tudi opravila intervju.

V nalogi zaradi zagotavljanja anonimnosti uporabljam izmišljena imena.

Do enote raziskovanja sem prišla neslučajnostno, priročno. Intervjuvance poznam že od prej, saj sem z njimi delala kot prostovoljka v Fridolin centru za enake možnosti mladih.

2.2.4 Zbiranje podatkov

Preden sem začela izvajati intervju, sem vprašane povabila k sodelovanju in razložila temo in namen moje raziskave. Z vsakim vprašancem sem se posebej dogovorila za čas in kraj izvajanja intervjujev. Intervjuji so potekali v sproščenem in zaupnem okolju. Bili so snemani z diktafonom, pri čemer je bila intervjuvancem zagotovljena anonimnost. Intervjuji so trajali od 20 minut do ene ure.

2.2.5 Obdelava gradiva

Po izvedbi intervjujev sem zaradi lažjega obdelovanja gradiva naredila prepis posnetkov. Podatke sem nato obdelala kvalitativno. Obdelala sem jih računalniško v Microsoft Wordovem dokumentu. Najprej sem iz vsakega intervjuja v besedilu poiskala stavke, dele stavkov ali več stavkov, ki so bili relevantni za moja raziskovalna vprašanja. Te dele besedila sem kopirala v tabelo in tako dobila svoje enote kodiranja, tem sem z neposrednim poimenovanjem pripisala pojme. Vsaka enota kodiranja je dobila en ali več pojmov.

Primer:

Tabela 2: Primer pripisovanja pojmov

Poleti sem šel včasih na tabor in če bom našel kaj zanimivega, bom še šel. Meni so tabori dobri. Veliko ljudi spoznaš in je zabavno.	Poletni tabori, spoznavanje novih ljudi na taborih.	- občasne aktivnosti - širjenje socialne mreže na taborih
--	--	--

Ko sem vsem enotam kodiranja določila pojme, je sledilo združevanje sorodnih pojmov v kategorije. Vse sorodne pojme sem kopirala v novo tabelo in jim nato določila kategorijo. Pri tem nisem več obdelovala vsak intervju posebej, ampak sem združila vse sorodne pojme, tiste, ki so se ponavljali, sem zapisala večkrat. Za združevanje pojmov v kategorije sem uporabila postopek kategoriziranja.

Primer:

Tabela 3: Primer združevanja sorodnih pojmov v kategorije

- učenje in sprejemanje nove kulture - pomembnost šolanja za vključevanje v družbo - pomembnost šolanja za (možnost zaposlitve) vključevanje v družbo - izobraževanje - vrstniško učenje - motiviranost za učenje - izkustveno učenje	Učenje in sprejemanje nove kulture in jezika.
---	---

Temu je sledil zapis rezultatov, ugotovljenih na podlagi izvedene raziskave. Interpretacijo rezultatov sem pisala po sklopih, za katere so bila osnova moja raziskovalna vprašanja, v interpretacijo sem vključila tudi citate, vzete iz intervjujev, s katerimi sem podkrepila ugotovitve. Nato sem napisala razpravo, za katero so bile osnova ugotovitve iz analize rezultatov, ki sem jih povzela in povezala s teorijo. Zatem sem zapisala še sklepe, kjer sem bistvene ugotovitve raziskave zapisala v alinejah. Na koncu sem na podlagi sklepov in ugotovitev napisala predloge za praktično delovanje, ki bi rešilo ali izboljšalo delovanje na področju položaja ljudi s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji.

Prepisi intervjujev, prepisovanje pojmov, združevanje pojmov v kategorije in vso ostalo gradivo zbrano v postopku raziskave je dostopno pri avtorici diplomske naloge.

2.3 Rezultati

2.3.1 Vključenost v večinsko družbo in preživljanje prostega časa

Iz intervjujev je razvidno, da vprašani aktivno preživljajo svoj prosti čas, športne aktivnosti predstavljajo velik del njihovih aktivnosti. Vsi vprašani se ukvarjajo s kakšnim športom. V večini so to borilne veščine, kot so kung fu, tekvando, boks, kimboks, ukvarjajo se tudi s tekom, hodijo v fitnes. Od skupinskih športov igrajo nogomet vsaj enkrat na teden. Šport se pokaže kot pomemben dejavnik vključevanja v družbo, saj preko športnih aktivnosti pridejo v stik tudi s slovenskimi vrstniki in se učijo preko izkušenj. D pravi »[...] pri športu ni potrebno toliko komunikacije. Pri športu se kar nekako zмениš. Kaj jaz vem, pravila fuzbala vsi poznajo, to je dosti enostavno in se dosti hitro vključijo. Tudi recimo borilne veščine. Tukaj v bistvu ne rabiš jezika. Pridejo pa v kontakt s Slovenci. Ne samo s tistimi, ki živijo v azilu, ampak tudi s to večinsko populacijo in potem se tukaj učijo. Ker ti jih lahko nekaj naučiš s tem, da jim pripoveduješ, ampak druga zadeva je pa učenje na terenu. Tam je drugače, tam drugače vidiš stvari. To se mi zdi zelo dobro.«. Prav tako se kot zelo pomembne pokažejo občasne aktivnosti, kot so poletni tabori, kjer širijo svoje socialne mreže in se preko stika z vrstniki učijo nove kulture. R pove: »Tabor mi je bila zelo pomembna in dragocena izkušnja, ker sem tam spoznal veliko prijateljev iz Slovenije. Ko sem spoznal različne ljudi in videl, kaj počnejo, kaj delajo, sem videl, kako grem lahko naprej, kaj je dobro.«. Veliko se družijo z vrstniki, ob vikendih grejo ven, včasih čez dan na sprehod ali malo po mestu. Za dva izmed njih se pokaže, da se sicer veliko družita, vendar imata bolj zaprto družbo, ne hodijo toliko ven, raje se dobijo pri komu doma in imajo družabne večere, kjer kuhajo, skupaj gledajo tekme. Eden izmed načinov, kako preživljajo svoj prosti čas, je tudi gledanje televizije, ali na spletnih omrežjih, vendar tega niso izpostavili kot zelo velik del njihovega prostega časa. Kljub temu, da je gledanje televizije aktivnost, za katero bi lahko trdili, da je zapiranje vase, je iz raziskave razvidno, da večino teh stvari spremenijo v družabno srečanje, ko na primer s prijatelji skupaj gledajo tekmo. Eden od vprašanih vidi Slovence bolj kot individualiste in pravi, da je doma popolnoma drugače preživljal svoj prosti čas. Bolj aktivno v družbi vrstnikov, tukaj opazi (ne govori le za Slovenijo, ampak za Evropo), da so ljudje rajši za računalnikom ali na telefonih, kot da bi se družili. Glasba, branje in kulturno udejstvovanje ne predstavlja velikega dela preživljanja prostega časa.

Poleg športa in poletnih taborov, je šola oziroma izobraževanje eden od pomembnih dejavnikov pri vključevanju v družbo. Skrbnici in dva mladostnika menijo, da šola kot sama, vsaj osnovna šola (vsi te mladi obiskujejo osnovno šolo Cene Štupar, kjer so večinoma tujci

ali starejši, ki so izpadli iz sistema), sicer ne igra tako velike vloge pri samem vključevanju v času šolanja, vendar ima pomembno vlogo, ker odpira vrata za naprej. Drugače je potem, ko pridejo v srednjo šolo. Trije od vprašancev že obiskujejo srednjo šolo in tu so vpisani v običajne srednje šole, ki jih obiskujejo slovenski dijaki. Eden izmed vprašancev pa šolo vidi kot pomemben del, ki jim daje možnost, da se vključijo v sistem. A: »Ne vem, jaz mislil, da je v prvem letu to [šola] največji del integracije, da res vidiš recimo svojo generacijo ali malo mlajše, kaj oni delajo, kako oni gledajo na življenje, kakšne vrednote imajo, s čim se ukvarjajo. To je največji del. To, da si nekako sprejet kot del tega sistema, ki teče na ta način. V družbi moraš najti eno luknjo, kamor spadaš in šola je ena taka stvar, ko lahko rečeš, da si nekako povezan v ta sistem. Tako izven je malo težko. V šoli se pač preko dela vključiš.« V začetku je šolanje zelo pomembno, predvsem učenje jezika. Vsi vprašanci so se zelo hitro, v enem letu, dobro naučili jezika. Večina pravi, da jezik ni bil problem, da pa je dobro znanje jezika zelo pomembno za vključevanje, zaposlitev, šolanje. Znanje jezika intervjuvancev se razlikuje. Pokaže se, da se je bilo lažje naučiti tistim, ki so se šolali že v svoji državi, kot tistim, ki so tu prvič obiskovali šolo. Vsi izmed intervjuvancev so zelo motivirani za učenje jezika. Jezik je eden osnovnih in bistvenih elementov, ki omogoča samostojnost in delovanje v družbi. A pravi: »Ti se moraš najprej najmanj eno leto učiti samo jezik, da se začneš sporazumevat, z učiteljico ali ljudmi, ki so v tisti družbi. Potem, če razumeš jezik, potem ti ni težka matematika ali geologija ali kar koli. Najprej bi se morali naučiti jezik, potem pa naprej.« Želijo ostati v Sloveniji, saj Slovence vidijo kot prijazne in odprte. Vsi vprašani so zelo motivirani za učenje in sprejemanje nove kulture, motivirani so za učenje jezika, hodijo v šolo, ukvarjajo se z različnimi aktivnostmi, nekateri tudi delajo. Sprejemajo slovenske navade in običaje. Ena od skrbnic meni, da je vseeno pomembno, da ohranjajo svojo kulturo, da tako ohranjajo lastno identiteto.

Iz intervjujev je razvidno, da imajo vprašani široke socialne mreže, ki so zelo raznolike. Družijo se tako s Slovenci kot s tujci. Pokaže se, da imajo bistveno vlogo pri vključevanju odrasle osebe, kot so skrbniki, prostovoljci, nevladne organizacije. Samo njihov interes za učenje ni dovolj, okoli sebe potrebujejo osebe, ki jih naučijo in jim predstavijo našo kulturo. D: »Treba jih je naučiti razpolaganja z denarjem, mnoge je treba naučiti skrbeti za higieno, kuhanja, pranja, vseh takih življenjskih stvari, ki bi se same po sebi zdele samoumevne.« Meni, da je vloga odraslih, da omogočijo vključevanje v družbo, da tudi slovenskim mladim predstavijo to populacijo. D: »Pri vsej tej integraciji je treba pomagat. Ker tudi za slovenske vrstnike je to nekaj neznanega. In če nam je nekaj neznano, se po navadi ne ukvarjamo s tem. Se pravi, moramo biti odrasli, mi moramo biti tisti, ki pripravimo situacije, da damo drug

drugim možnost, enim otrokom in drugim, da se med seboj sploh spoznajo. Ko pa se spoznajo, potem se pa ti stiki lahko tudi obdržijo.« Eden od elementov hitrejšega vključevanja je partnerstvo, nekateri izmed vprašanih imajo partnerke in tako se hitreje vključijo v slovensko družbo. Pokaže pa se, da tudi nastanitev močno vpliva na možnost vključevanja v družbo. M: »So pa situacije zelo različne. Tudi od tega, kje je nastanjen. To je eno izmed bolj problematičnih področij v Sloveniji, na Slovenski filantropiji smatramo, da ni primernih inštitucij za te otroke.«

Tako iz odgovorov mladih kot odgovorov skrbnic je razvidno, da imajo ti mladi veliko potrebo po osebi, ki jim ne daje le formalne podpore in pomoči pri urejanju papirjev, ampak tudi čustveno oporo. Pokaže se, da je tistim, ki imajo tako osebo, veliko lažje in se počutijo bolj sprejete v družbo. Izpostavi se problem skrbništev, ki ne zagotavljajo čustvene in izobraževalne opore mladim. Koliko bo za to poskrbljeno, je odvisno od vsakega skrbnika posebej. Pokaže se prednost izrednih skrbništev, kjer ima ena oseba skrbništvo le nad enim otrokom. To omogoča večjo skrb in podporo, občutek sprejetosti in varnosti. Opazim, da se je pri enem izmed vprašanih, ki nima več veliko stika s svojo skrbnico, čuti prizadetost, nezaupanje, ne počuti se sprejetega.

2.3.2 Doživljanje prehoda iz mladoletnosti v polnoletnost v povezavi s spremembo statusa

Vsi vprašani so ob pridobitvi statusa subsidiarne zaščite občutili veselje in občutek varnosti. Kot pravi H: »Takrat, ko sem dobil status subsidiarne zaščite, sem bil zelo vesel in sem se dobro počutil. Mislil sem, da jo bodo podaljšali. Mislil sem, da lahko tukaj živim mirno in lahko naredim tisto, kar imam v planu.« Pokaže se, da so bili zelo slabo informirani, niso vedeli, kaj je točno subsidiarna zaščita. Eden izmed bistvenih problemov je bil, da niso točno razumeli odločbe. Večina je mislila, da je to sedaj pozitiven odgovor in da ga bodo le podaljšali. Informiranost se pokaže kot ena bistvenih stvari, saj se na podlagi tega lahko posameznik odloča, kaj bo v določeni situaciji naredil. Če bi vedeli, kaj pridobljeni status pomeni, bi se morda drugače odločili. A pravi: »Jaz mislim, da je velik problem v tem azilnem sistemu v Sloveniji to, da niso azilanti dovolj obveščeni kar se teh pravic in pravil tiče. Meni osebno niso jasno rekli, kaj mene čaka po treh letih in jaz tudi tistega papirja nisem mogel razumet, ker nisem bil dovolj izobražen na tistem področju. Ampak sedaj po štirih letih že vsak razume, kaj je treba in kaj bi se lahko zgodilo. Tako, da če bi takrat povedali ... Človek se odloči drugače.« Razvidno je, da zaradi tega, ker je status subsidiarne zaščite precej nov, nihče ni točno vedel, kaj se bo zgodilo, ko ti mladi dopolnijo osemnajst let. Tako mladi,

kot tudi nevladne organizacije, ki delajo z njimi. M: »[...] tudi mi smo negotovi, ker to je relativno nova stvar in za nas je to popolnoma nova stvar, ko so se te stvari začele dogajati, je tudi nas presenetilo. Mislim presenetilo, res nismo pričakovali, da bo prav v vseh primerih negativna odločba.« Najbolj izrazito se pri vseh odgovorih pokaže razočaranje ob odvzemu statusa. Večina mladih je pričakovala, da jim bo status subsidiarne zaščite podaljšan, saj so se v tem času že toliko vključili. A: »Ker v petih letih se ti lahko dovolj integriraš, da rečeš ok, tukaj sedaj živim, to so moje stvari, to je ulica, v kateri jaz živim, in se nekako najdeš v tistem okolju. Ko pa enkrat dobiš občutek, da si se to vse zmotil, da to je bilo samo za nekaj časa, da zdaj spet moraš nekam drugam, potem ti vzame ta občutek zaupanja.« Iz intervjujev lahko razberemo močen občutek nezaupanja, občutek nemoči in negotovosti. To, da nikamor ne pripadajo, kot pove M: »[...] nikoli se niso mogli prav zares sprostiti, nikoli niso mogli reč, ok, zdaj sem pa tukaj, zdaj lahko tukaj pustim svoje korenine, tukaj lahko startam zdaj ponovno. In to se pri večini od njih pozna.«

V odgovorih se močno pokaže kritika in nestrinjanje s statusom subsidiarne zaščite, tako s strani mladih, kot s strani skrbnic. Izkazalo se je, da subsidiarna zaščita v praksi ne deluje. Vprašani jo vidijo kot neko lažno upanje. Vsi rečejo, da bi bilo boljše, če bi v začetku dobili negativno odločbo, to je v tistem trenutku sicer težko, ampak se vsaj lahko odločijo, da gredo drugam in poskusijo tam. Subsidiarno zaščito vidijo kot izgubo časa; glede na to, da se že toliko integrirajo in naučijo jezika, nimajo volje, da bi sedaj šli nekam drugam in šli ponovno čez celoten proces integracije. Iz spodnjih citatov se pokaže mnenje intervjuvancev.

K: »Pa zakaj? Zakaj so najprej rekli ja, potem ne? To, to mene zanima.«

B: »Mislim, to mora biti na začetku. Če hočejo kaj naredit, da je da ali ne. Ne tako malo da, potem ne, potem spet da in ne ... Saj so ljudje tukaj, ki že pet let živijo, pa še vedno ne vejo.«

D: »Čeprav ta subsidiarna zaščita za otroke do njihove polnoletnosti, je zelo zgrešena in zelo krivična. Naučiti se slovenskega jezika, narediti naše šole in potem, ko se oni že z veliko muko in trdom integrirajo, jih poslati nazaj. To je krivično.«

Njihova prihodnost je zelo negotova. M pove: »[...] dejansko ne vejo, kaj se bo sedaj z njimi zgodilo. Ali bojo lahko nadaljevali življenje v Sloveniji, strah pred deportacijo. Nihče od njih se absolutno ne želi vrniti v razmere, iz katerih so prišli, zaradi tega, ker vejo, kaj se tam dogaja, ker prihajajo dejansko iz držav v katerih, so še vedno krizna žarišča, vojna območja in podobno in potem so zelo obremenjeni s tem.« Ta negotovost in celotna situacija jih obremenjuje, kljub temu, da še vedno opravljajo stvari, ves čas razmišljajo o tem. Razvidno je, da urejen status pomeni varnost in motivacija, njihovi načrti za prihodnost so pogojeni s tem. V primeru, da izgubijo status, morajo za vse poskrbeti sami, ne dobijo nobene finančne

pomoči, zato so tudi njihovi načrti, cilji in vizije za naprej pogojeni s statusom. Trenutno je vsem najbolj pomembno, da si uredijo status. H pravi: »Večinoma je tako, če imaš status te ne skrbi, če ga nimaš, pa moraš najprej razmišljati, kako ga dobiti. To je pomembno za nas. Saj tudi sedaj hodim ven, ampak ne tako kot prej. Tudi če grem ven ali ko sem v šoli, razmišljam o tem. Razmišljam o statusu, kako bi ga dobil, kam bom šel, če ga ne [...]«

Iz odgovorov vseh vprašanih lahko razberemo, da so ob odvzemu statusa na začetku izgubili motivacijo za delo, šolo, aktivnosti. Negativna odločba je vplivala na njihovo motivacijo. Vsak to doživlja drugače, pri enem fantu je izguba motivacije zelo močna. H: »Zdaj se meni sploh ne da hodit na kakšne aktivnosti ali v šolo, ker mi to ne pomeni nič. Če imaš dokument, potem imaš upanje in vizijo, lahko narediš načrt, kaj boš naredil v svojem življenju. Zdaj razmišljam samo okoli statusa in potem mogoče šola in delo in tako naprej.« Nekateri so se kar nekako vdali v situacijo. Še vedno je večina zelo motivirana, trudijo se najti način, aktivno iščejo različne možnosti, ki so jim na voljo. Predvsem želijo pomagati ostalim, ki so sedaj ali bodo v prihodnje dobili status subsidiarne zaščite, da bi bilo njim lažje. Zavedajo se, da so zaradi pomanjkanja informacij izgubili veliko časa. B: »[...] mi tukaj na primer te informacije, ki nam oni lahko dajo na začetku v desetih minutah, dobimo in razumemo po štirih letih.« Velik problem vidijo za generacije, ki prihajajo za njimi, ker nimajo nekega vzora, ali cilja, da se je vredno truditi, saj vidijo, da bodo, ko dopolnijo osemnajst let, dobili negativno odločbo. Zase pravijo, da so vsaj mislili, da se spleča in jim je bilo zato lažje. Povedo, da potrebuješ nek cilj ali vzor, da imaš voljo, drugače ne gre. A: »Samo največja težava je za tiste, pa jih ni malo in ne vem, kaj bo s tem, res ne, ker niti ne bojo znali jezika, da bi začeli delat in niti nimajo nobene šole. To je največja težava. Nimajo enega ideala ali kaj jaz vem, nimajo enega, da bi rekli ok, za to se spleča. Kogarkoli srečajo vidijo en tak obup, vidijo negativno odločbo, vidijo brezvoljo in potem avtomatično človek na človeka vpliva in tako se potem tudi širi.«

Kljub negotovi situaciji imajo zelo močno voljo in večina ima tudi jasno vizijo, kaj si želi za naprej, čeprav se zavedajo, da je to odvisno od statusa. Večina vztraja in ima voljo, da še naprej obiskuje šolo, se ukvarja z različnimi aktivnostmi in zraven išče rešitve, kako naprej. Imajo jasne cilje, vedo kaj želijo, zavedajo se, da si morajo najprej urediti status, najti delo, končati šolo, itn. Vizije posameznikov so različne, nekateri želijo vlagati v šport, drugi se izobraževati, nekateri si želijo osebo, kjer se bodo počutili sprejetega, kot v družini. Zavedajo se, da brez ciljev ne morejo. Ravno te »malenkosti«, druženje s prijatelji, skupni večeri, tabori, izleti, jim dajejo moč, da gredo naprej. Iz odgovorov je razvidno, da imajo pri motivaciji veliko vlogo odrasle osebe – skrbniki, nevladne organizacije, prostovoljci, itn. Kot pravi D: »Vsak gre drugače čez obdobje, če jim ne podaljšajo subsidiarne zaščite. Lahko

rečem, da na večino to vpliva. Za nekaj časa ne vidijo več smisla, zakaj bi se trudili, hodili v šolo, trenirali ... Jaz jim vedno rečem, da če pa bodo dobili status, jim bo ta čas manjkal in je dobro, da se že zdaj izobražujejo, vključijo v nek izobraževalni sistem, da se naučijo našega jezika, ker potem integracija hitreje poteka.« Seveda se med seboj razlikujejo, nekateri potrebujejo več podpore, nekateri manj. Na splošno je pri večini vprašancev vidno, da iščejo rešitve in motivacijo. M jih opiše: »Mislim, jaz jih vidim kot nekoga, ki ne bo odnehal, večino njih. Ne morem reči, da vse, ampak večina njih. To pomeni, da se bojo borili.«

2.3.3 Pomoč, ki jo mladi s priznано subsidiarno zaščito v Sloveniji potrebujejo, osebe na katere se obrnejo, kadar potrebujejo pomoč in vloga socialnega dela pri reševanju teh problemov

Iz intervjujev razberemo, da v obdobju pridobivanja mednarodne zaščite oziroma v postopku ponovne obravnave mladi potrebujejo pomoč pri urejanju dokumentov, pisanju in vlaganju prošenj in podobno, pokazala se je potreba po informiranju, da vedo, kakšne so njihove možnosti, kako ravnati v določeni situaciji in na koga se lahko obrnejo. Iz odgovorov intervjuvancev je razvidno, da potrebujejo pomoč pri vključevanju v družbo, pri vključevanju v prostočasne aktivnosti, na primer pomoč pri vključevanju v športne klube. Prav tako pri vključevanju v občasne aktivnosti, kot so poletni tabori ali izleti. Potrebujejo tudi konkretno pomoč pri iskanju dela ali pri ureditvi statusa. Pri tem imajo največjo vlogo nevladne organizacije ali posamezne osebe, ki so v večini primerov skrbniki.

Iz odgovorov lahko razberemo, da so samostojni in neodvisni, v veliki meri sami poskrbijo zase. A pravi: »[...] potem je zelo odvisno od tebe, kako se znajdeš, ne znajdeš, koliko tebe sploh zanima, koliko tebi sploh to pomeni in da greš iskat in potrkat na vsa vrata, da dobiš odgovor. Ker tako to gre po mojem v večini meri v Sloveniji, da če se ti ne pozanimaš, se tudi drugi na bojo, ker vsak ima eno svojo težavo in vsi hočejo, da imajo čim manj dodatnih težav s strani drugih, da bi se več lahko ukvarjali s svojimi težavami.« Sicer so samostojni, vendar jih v veliki meri v to prisili situacija. Izrazijo veliko potreba po tem, da bi nekdo skrbel za njih, potreba po osebi, ki bi se zavzela za njih, jim nudila varnost in bi ji zaupali, potreba po občutku pripadnosti. V veliki meri se iz intervjujev pokaže odsotnost pomoči, opore in možnosti zaupanja. B: »Ja, meni se zdi, da smo zaradi teh težav, s katerimi se srečujemo, mi izpustili te stvari, ki nas res veselijo, samo zato, ker nismo imeli res ljudi, ki bi nam pomagali pri tem ali pa tudi oni niso imeli možnosti, da nam pomagajo.«

Pri vprašanju, h komu se obrnejo, kadar so v stiski in potrebujejo pomoč, se pokaže, da sicer imajo prijatelje, vendar da večina nima osebe, kateri bi popolnoma zaupala vse svoje skrbi in

stiske. Do neke mere dobijo pomoč, tudi med sabo si povedo in pomagajo, vendar se nekako sedaj, ko ponovno čakajo na odločbo, zavedajo, da je vsak sam v tej situaciji in se bo vsak sam moral znati in poiskati rešitev. Odvzem subsidiarne zaščite je vplival tudi na njihove medsebojne odnose. V zvezi z urejanjem papirjev se največkrat obrnejo na nevladne organizacije, kot je Slovenska filantropija, PIC, Fridolin. V veliki meri se obrnejo na svoje skrbnike. Razvidno je, da dobijo fantje, ki imajo izredne skrbnike, večjo podporo in občutek pripadnosti in s tem tudi večjo gotovost za prihodnost. Gre za bolj zaupen odnos, ki temelji na čustveni opori. Iz odgovorov intervjuvancev je razvidno, da je zelo odvisno od skrbnika, ali se osebe počutijo sprejete ali ne. Razlike med skrbniki so zelo velike. Ena izmed skrbnic meni, da bi bilo potrebno tudi zakonsko urediti to področje, sedaj je uradna dolžnost skrbnika skrbeti za otrokove koristi in ščititi njegove pravice in interese. Kar pomeni zastopanje, kar se tiče zdravstvenega varstva, premoženja, šole, urejanja raznih postopkov z državnimi ustanovami, poskrbeti tudi za njegov prosti čas. Nekako je vloga skrbnika urejanje, da vse poteka, kot bi moglo, ne pa nudenje čustvene opore, ker za to ni poskrbljeno. To nekako tudi pade na skrbnike, vendar je od vsakega posameznika odvisno, koliko se angažira. M meni, bi bilo potrebno poskrbeti za primerno nastanitev teh otrok, eno od možnih rešitev vidi v tem, da bi mladoletnike brez spremstva namestili v stanovanjske skupine, kjer so potem vzgojitelji, ki so tam 24 ur na dan in lahko spremljajo mladostnika, mu dajejo oporo, imajo vlogo pri vzgoji, skrbnik pa je potem ta oseba, ki komunicira z vzgojitelji, s šolo in preverja, če je za mladostnika primerno poskrbljeno. Razvidno iz odgovorov je tudi, da je potrebno z mladimi vzpostaviti stik, da se jim lahko približamo in razumemo njihove potrebe. Osebe na ministrstvih, ki urejajo področje prosilcev za mednarodno zaščito, nimajo stika s to populacijo in zato ne razumejo, kaj potrebujejo in zakaj sistem nastanitev in skrbništev ni ustrezen. M: »Jaz mislim, da moraš delat s temi otroki, da jih moraš čutiti, da veš, o kom govoriš. Ker nekateri tam na ministrstvih, ko jim mi govorimo, da je problematična nastanitev kot taka in skrbništvo. Oni načeloma niti ne vejo, zakaj bi morali biti ti otroci drugače obravnavani, kakor so sedaj.«

Razvidno je, da se mladostnik, ki ima izredno skrbnico počuti bolj varnega in se obrne k njej, kadar ima težave. Sicer vsak mladostnik potrebuje različno oporo, nekateri več nekateri manj, vendar je pri dveh fantih vidna velika potreba po občutku zaupanja, pripadnosti, po osebi, ki bi ji lahko zaupali, dejansko ta dva fanta nimata nikogar takega. Imata sicer široko socialno mrežo, vendar nimata neke take osebe. K: »Ne, ne. Osebo, ki bi ji popolnoma zaupal nimam. Komu bom rekel? Kdo bo meni pomagal? Vsi mi nekako pomagajo. Ampak takšno osebo nimam. Da bi ji vse povedal, če bi zame eden tako skrbel. Nimam takšne osebe, oprosti. [...]

Vsak človek ima napake in mogoče grem jaz po napačni poti, da nisem na primer na pravi poti in bi želel nekoga, da meni pokaže pot, ta pot je dobra, ta pot je taka. To bi želel.« Iz odgovorov lahko povzamemo, da kljub temu, da nekomu do neke mere zaupajo, a vendar se nikomur ne odprejo popolnoma. Večinoma svoje težave zadržijo v sebi in ne želijo pokazati, da jih kaj teži. M pravi: »Eni od njih imajo dejansko osebo, na katero se lahko v veliki meri zanesejo, ampak jaz imam pri njih občutek, da se nikoli ne odprejo sto procentno. Mislim, da je vedno nekaj rezerve. Te razlogi so seveda različni, verjetno občutek, da je vseeno boljše, da se ti odprejo samo do določene mere.«

Iz intervjujev je razvidno, da je socialno delo pri reševanju problemov, s katerimi se srečujejo mladi ob ponovni obravnavi, odsotno. Center za socialno delo Moste je sicer prvo, ki dobi informacijo takoj ob prihodu novega mladoletnika brez spremstva. Ti potem obvestijo filantropijo o tem. V primeru, da tam ni kakšnega skrbnika na razpolago, center za socialno delo določi nekoga iz centra. Noben od intervjuvanih mladostnikov ni imel skrbnika iz centra za socialno delo. Večina vprašanih ni do sedaj imela nobenega stika s socialnim delom, edino to, da na center pošiljajo prošnjo za socialno pomoč. Dva od njih sta šla enkrat na razgovor na center v zvezi z vpisom na srednjo šolo. Noben od njiju ni čutil tega pogovora kot nekaj posebnega in da bi jima kaj pomagal. Pokazalo se je, da vprašani niti ne vedo točno, kaj je vloga socialnega dela in kaj bi lahko pomagali. Skrbnici sta povedali, da razen tega res nimajo nekega stika s socialnim delom.

2.3.4 Vpliv vključenosti v družbo na večje možnosti za pridobitev statusa ob ponovni obravnavi

Iz odgovorov vseh sodelujočih v intervjuju je razvidno, da vključevanje v izobraževanje, učenje jezika, sprejemanje nove kulture, vključevanje v razne aktivnosti, široka socialna mreža, ne vpliva na odločitev ministrstva ali sodišča pri odločitvi o statusu. Ne glede na to, ali so se mladi v času bivanja v Sloveniji, ko jim je bil priznan status subsidiarne zaščite, že vključili v družbo, to ne pomaga pri pridobitvi oziroma podaljšanju statusa. Kar potrdi nekaj izjav:

H: »V Sloveniji ni važno ali znaš ali ne znaš jezik. To nima veze.«

R: »Če poznaš dobre ljudi, ti te pomagajo. Vendar je težko. O tem odloča ministrstvo in sodišče.«

K: »Imam veliko prijateljev, poznam veliko ljudi, ampak mi to nič ne pomaga. Lahko se družimo in smejimo. Hodim v šolo, se naučim jezik. To mi nič ne pomaga pri statusu.«

A: »Ampak, če pa ti dajo možnost in ti se res potrudíš, da se dovolj integriraš, da se učiš, da si pozitiven človek in vse narediš, da si dober človek zase in tudi za družbo. Tudi za vse, s katerimi se družiš in ti potem po štirih letih, ko si že na polovici poti, ko bi ti lahko veliko uspelo, ti potem ne podaljšalo ... Ne vidim razloga zakaj bi to naredili, [...]«

B: »Vsi smo mislili, ok, tri leta bomo pridni, se bomo motivirali, slovensko se bomo učili in bojo rekli ok, teli so pridni fantje, jim bomo podaljšali. Kar pa ni bilo tako.«

D: »Je pa včasih res težko, kako jih motivirat. Sicer so sami zelo motivirani, v večini se učijo jezika ali pa so se ga že, hodijo v šolo, ukvarjajo se z različnimi aktivnostmi. Lahko rečem, da so kar vključeni, vseeno imajo tukaj tudi ljudi, vrstnike, s katerimi se družijo, imajo punce. V tem času, so se že kar navadili te naše kulture, jim pa to nič ne pomaga pri odločitvi ministrstva ali sodišča.«

Samo vključevanje v družbo ne pomaga pri pridobitvi statusa, če pa spoznaš prave ljudi ali imaš osebo, ki se zavzame zate, ti to lahko pomaga, da ostanejo tu. Aktivno vključevanje ni dovolj. Intervjuvanci povedo, da če imaš osebo, ki se zavzame zate, obstajajo različne možnosti, ki jim omogočajo, da ostanejo v Sloveniji. Ena je, da pridobijo študentsko vizo, če se tukaj izobražujejo. V tem primeru znanje jezika in izobraževanje sicer vpliva na pridobitev vize, vendar ne dobijo statusa begunca, da so lahko za stalno tu. H: »Šolanje nič ne vpliva na to ali dobiš status ali ne. Če bi hodil v šolo, obstaja majhna možnost, da bi dobil študentsko vizo. Če imaš potni list. Ampak v tem primeru nisi kot begunec, ampak kot študent.« Obstaja pa možnost, da po tem, ko že toliko let živijo v Republiki Slovenija, lahko zaprosijo za stalno prebivališče tukaj. Ena od možnosti, ki jo tudi omeni več vprašancev je pridobitev statusa na podlagi športa. Kot dobri športniki lahko dobijo državljanstvo. Pred kratkim je na ta način uspelo enemu fantu, ki je bil v enakem položaju. Iz odgovorov je razvidno, da je pri tem bistvenega pomena, da imaš neko osebo, ki se zavzame zate, brez tega ti tudi kot zelo dobremu športniku ne bo uspelo. K pravi: »Mogoče, če bom dober športnik. Mogoče. Ampak rabiš nekoga, ki tako skrbi zate, kot družina.«

2.4 Razprava

Iz intervjujev je razvidno, da imajo mladi s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji široko in raznoliko socialno mrežo. Imajo tako Slovenske prijatelje, kot tudi ljudi iz različnih držav. Svoj prosti čas preživljajo aktivno, ena glavnih priložnosti dejavnosti so športne aktivnosti, preko katerih se vključujejo v družbo. Šport jim omogoča druženje s slovenskimi vrstniki in spoznavanje nove kulture preko aktivnosti. Nekaterim je šport močna točka, kjer so dobri in v tem vidijo tudi možnost, da ostanejo v Sloveniji. Keller (2014: 56-69) govori o tem, da je gibanje in razvoj motoričnih aktivnosti pomemben tudi za razvoj intelekta. Z obvladovanjem svojega telesa smo sposobni narediti nekaj – uresničiti kakšen projekt, socialni načrt. Prav tako se kot pomemben dejavnik pokažejo priložnosti aktivnosti v obliki izletov ali poletnih taborov. Tam mladi bivajo s slovenskimi vrstniki in preko raznih aktivnosti spoznavajo navade in običaje slovenskih vrstnikov, hkrati sklepajo nova spoznanstva in tako širijo svoje socialne mreže. Tu se pokažejo značilnosti metod doživljajske pedagogike, ki spodbujajo aktivnost lastnega delovanja mladih in so preko tega usmerjene k dvigovanju občutka lastne vrednosti, razvijanju občutka pripadnosti, treniranju odgovornosti, itn. (Krajncan 2007: 13-9). Iz intervjujev je razviden pomen učenja preko izkušenj. Pokaže se, da se mladi veliko naučijo preko opazovanja in delovanja svojih vrstnikov. Kot pišejo Bound, Cohen in Walker (1993 v Krajncan Miklavžin 2010: 110), je izkušnja bistven del učenja, preko izkušnje se učenje gradi in nadgrajuje. Pri učenju gre torej za proces, ko neka oseba obogati znanje drugega z novimi spoznanji in poznavanjem nepoznanega področja in ni omejeno le na odnos med učiteljem in učencem (Gordon 1983: 7-8 in 222). Iz raziskave je razvidno, da ima tudi šola velik pomen pri vključevanju. Na začetku, ko obiskujejo osnovno šolo, je šola sicer bolj prostor, kjer se naučijo novega jezika, kar jim kasneje pomaga pri vključevanju v družbo. Vsi intervjuvanci jezik izpostavijo kot bistveni element vključevanja, vidno je, da je učenje jezika lažje tistim, ki so se pred prihodom v Slovenijo že izobraževali. Znanje jezika je pri preseljevanju pomembno, zato ker je jezik pogosto prvi pokazatelj, da ne spadamo v večinsko družbo, kar lahko vodi do težav pri vključevanju in prav tako do neenake obravnave. (Komac 2007: 302-3) Jezik pa ni pomemben le kot sredstvo sporazumevanja, pomembno vlogo ima tudi pri razumevanju kulture. Preko jezika človek na nek način vstopi v kulturo in način razmišljanja v njej. (Keller 2014: 23) Iz odgovorov je razvidno, da mladi veliko časa preživijo v družbi vrstnikov, pri nekaterih gre za druženje zunaj ob vikendih, veliko se družijo tudi doma. Individualne aktivnosti, kot so kuhanje, gledanje televizije in podobno, delajo skupaj v družbi prijateljev in jih tako spremenijo v družabne aktivnosti.

Za eno bistvenih elementov pri vključevanju se pokaže vloga odraslih. V zvezi s tem je razvidno, da imajo pomembno vlogo skrbniki, prostovoljci, nevladne organizacije, trenerji. Vlogo imajo predvsem pri tem, da mladim s priznano subsidiarno zaščito omogočijo stik s slovenskimi vrstniki, to je preko vključevanja v športne aktivnosti, poletnih taborov, da poskrbijo za primerno nastanitev (mladi nastanjeni v zasebnih stanovanjih imajo na primer manjšo možnost za druženje s slovenskimi vrstniki kot tisti, ki so nastanjeni v dijaškem domu). Prav tako, da jim predstavijo novo kulturo in jih naučijo, kaj je tukaj sprejemljivo in kaj ne. Kot pomembno se pokaže tudi, da slovenskim mladostnikom predstavijo to populacijo in s tem ustvarijo zanimanje in možnost, da se sploh srečajo. Iz intervjujev ugotovim, da imajo intervjuvanci veliko potrebo po občutku pripadnosti, varnosti in možnosti zaupanja, potrebo po čustveni opori in občutku varnosti. Nekateri imajo osebe, katerim zaupajo, vendar so stopnje zaupanja različne od osebe do osebe. Večina nima osebe, ki bi ji resnično zaupala, vsi pa imajo veliko potrebo po tem. Od tega je odvisno, kako sprejete se počutijo. Pokaže se prednost izrednih skrbništev, saj je v tem primeru ena oseba skrbnik le enemu mladostniku, kar omogoča večjo pozornost, ustvarjen je stik, ki je temelj za tesnejši odnos in nudi več pozornosti, ki je uradni skrbniki ne morejo dati. Če ni vzpostavljenega odnosa, delo ni mogoče, oziroma ostajajo mladi na distanci, ne moremo pričakovati zaupnega odnosa. Vzpostavitev delovnega odnosa in osebnega stika je eden bistvenih elementov socialnega dela, o katerem piše Gabi Čačinovič Vogrinčič. Če želimo vzdrževati dober delovni odnos, se moramo opreti na štiri sodobne koncepte socialnega dela: perspektiva moči, etika udeležенosti, znanje za ravnanje in ravnanje s sedanjostjo. (Čačinovič Vogrinčič in drugi 2008: 9) Iz odgovorov razberemo, da mladi v obdobju ponovne obravnave potrebujejo tudi pomoč pri urejanju dokumentov, pošiljanju prošenj, informiranja v zvezi s postopkom in pomoč pri možnostih, ki so jim na voljo. V veliki meri se za pomoč pri birokraciji lahko obrnejo na nevladne organizacije, ki jim pomagajo v zvezi s postopkom.

Iz odgovorov je razvidno, da področje skrbništev ni natančno pravno opredeljeno, zato je odvisno od vsakega skrbnika posamezno, koliko se angažira. Problem, ki se pokaže iz intervjujev je, da ljudje oziroma javne ustanove, ki zakonsko urejajo področje prosilcev za mednarodno zaščito, ne poznajo mladih in njihove situacije, z njimi niso v stiku in zato ne razumejo njihovih potreb. Če želimo delati z mladimi, moramo razumeti človeka in njegov razvoj. Poznavanje razvoja otrok nam pomaga razumeti, skozi kakšno fazo gredo v določenem obdobju in kakšno pomoč potrebujejo. (Keller 2014: 29) Pri tem je pomembno, da ne nastopamo s pozicije moči, ampak smo mladim sogovorniki. Najustreznejši pristop pri delu z mladimi je dogovorni pristop, kjer je med mladinskim delavcem in mladostnikom

vzpostavljena komunikacija in med njima poteka sodelovanje. Odgovornost je obojestranska, vendar je vsak odgovoren za druge stvari. Avtoriteta mladinskega delavca je oprta na njegovo znanje, kompetence in sposobnosti. (Poštrak 2011: 195) Iz intervjujev lahko razberemo, da skrbnici delujeta na način dogovornega pristopa. Če vzamemo za primer javne ustanove, vidimo, da nastopajo s pozicije moči, lahko bi rekli, da gre pri tem za ukazovalno nedogovorni pristop, ki ne omogoča razgovora med mladinskim mladim in mladinskim delavcem. Postavljena so jasna pravila in vloge so jasno določene, avtoriteta mladinskega delavca je močno oprta na moč svojega položaja. (Poštrak 2011: 194)

Iz intervjujev je razvidno, da mladi nimajo osebe, ki bi ji popolnoma zaupali, zavedajo se, da so v situaciji najbolj odvisni od samih sebe, socialno delo ni prisotno pri reševanju težav, s katerimi se mladi ljudje s priznano subsidiarno zaščito srečujejo ob izgubi statusa. Prisotno je le pri dodeljevanju socialne pomoči.

Iz odgovorov razberemo, da ob prenehanju statusa subsidiarne zaščite oziroma ob ponovni obravnavi po dopolnjenem osemnajstem letu, mladi občutijo veliko razočaranje. Na začetku izgubijo motivacijo za aktivnosti in šolanje, njihova prihodnost je negotova, občutijo nemoč in občutek nepripadnosti. Pokaže se velika obremenjenost s statusom. Kljub temu ohranjajo močno voljo in imajo jasne cilje za prihodnost. Aktivni so pri iskanju rešitev in možnosti, ki so jim na voljo. Iz odgovorov vseh intervjuvancev je razvidna kritika statusa subsidiarne zaščite, ki se je v praksi izkazal za nedelujočega, s tem, ko mladim, ki so v veliki meri že vključeni v družbo, ni podaljšan. Vidi se tudi, da mladi niso dovolj informirani in ne vedo, kaj dejansko subsidiarna zaščita predstavlja. Čas, ki so ga preživeli v Sloveniji, vidijo kot izgubljen čas, v primeru, da bodo sedaj mogli zapustiti državo in drugje začeti ponovno. Status subsidiarne zaščite je ena izmed oblik mednarodne zaščite. Namenjen je osebam, ki ne izpolnjujejo pogojev za status begunca, vendar obstaja utemeljen razlog, da bi ob vrnitvi v izvorno državo utrpeli smrtno kazen, usmrnitev, mučenje, nečloveško ali poniževalno ravnanje itn. (elektronski vir 1) V praksi se je pokazalo, da je status priznan le otrokom brez spremstva, na podlagi njihove mladoletnosti. Z namenom, da bi država zaščitila otroke in delovala v njihovo najboljšo korist. V praksi se izkaže, da s tem, ko jim zaščita ni podaljšana in se ponovno znajdejo v negotovi situaciji, mladi občutijo nezaupanje, nepripadnost, strah in negotovost.

Iz intervjujev ugotovimo, da vključevanje v družbo, šolanje in znanje jezika ter sprejemanje nove kulture ne vpliva na večjo možnost za pridobitev statusa ali podaljšanje subsidiarne zaščite. Na pridobitev statusa lahko vplivajo le, če imajo neko osebo, ki se zavzame za njih. Če želimo govoriti o popolni vključenosti, to pomeni, da priseljenci lahko v državi sprejema

javno prakticirajo kulturo države, od koder so prišli. Za uspešno vključevanje je potreben dvosmeren proces, poleg prilagoditve priseljencev je pomembno tudi sprejemanje teh s strani članov družbe države, v katero so se preselili. Pri tem je bistvenega pomena zavedanje in želja po medsebojnem učenju. (Vrečer 2007: 35) V primeru mladih ljudi s priznano subsidiarno zaščito, ne moremo govoriti o popolni vključenosti, saj se s tem, ko jim po dopolnjenem osemnajstem letu status ni podaljšan, pokaže zavračanje države. Eden izmed problemov, ki se izpostavi v intervjujih je, da za mlade s priznano subsidiarno zaščito ni na voljo primerne nastanitve. Ta je neposredno povezana z večjo možnostjo vključevanja. Kljub temu, da so bile v Sloveniji s sprejemom resolucije o imigrantski politiki, leta 1999, sprejete smernice in cilji integracijske politike, ki so najbližje pluralističnemu oziroma multikulturnemu modelu vključevanja priseljencev (Pajnih, Zavratnik 2003: 87-90 in 106-16), se skozi raziskavo pokaže, da v praksi te ne delujejo. Že Medica in ostali avtorji (2010: 46-7) opozarjajo na to, da se teorija in praksa integracijskih politik v Sloveniji ne skladata. Medtem ko lahko rečemo, da je s teoretičnega zornega kota integracija dosegla vrhunec, smo v praksi šele na začetku. Dokler država v praksi ne omogoča pogojev za integracijo, ki pokažejo interes, se trudijo, da se vključijo v družbo, naučijo jezik in delujejo v njej, se cilji integracije v praksi ne morejo uresničiti.

2.4.1 Kritično ovrednotenje metodologije

Če bi želeli dobiti še bolj celosten pogled v želeno področje, bi bilo smiselno longitudinalno in bolj sistematično spremljanje intervjuvancev. Z daljšim, sistematičnim spremljanjem preko opazovanja z udeležbo in z večkratnimi intervjuji, bi raziskava pridobila na celostni sliki položaja ljudi s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji. Smiselno bi bilo raziskavo ponoviti čez nekaj let, ko bodo v ponovno obravnavo prišle nove generacije mladih in raziskavi primerjati. Iz odgovorov intervjuvancev je bilo moč razbrati, da je za naslednje generacije težje, saj vidijo, kaj jih čaka in nimajo motivacije za vključevanje.

2.5 Sklepi

V spodnjih alinejah so navedene glavne ugotovitve raziskave:

- mladi ljudje s priznano subsidiarno zaščito v Sloveniji so v veliki meri vključeni v družbo preko prostočasnih aktivnosti in občasnih aktivnosti, imajo široko in raznoliko socialno mrežo;
- mladi ljudje s priznano subsidiarno zaščito imajo veliko potrebo po občutku pripadnosti, sprejetosti, v veliki meri tega nimajo;
- posamezniki, ki imajo osebo, na katero se lahko zanesejo in ki jim stoji ob strani, se počutijo bolj sprejete in varne;
- problem statusa subsidiarne zaščite, nezadostno informiranje mladih ob pridobitvi tega statusa;
- mladim ljudem s priznano subsidiarno zaščito ni zagotovljena primerna nastanitev, ki bi jim omogočala občutek varnosti in jim nudila nekoga, ki bi jim dajal čustveno oporo;
- odsotnost socialnega dela na področju dela z mladimi ljudmi s priznano subsidiarno zaščito;
- mladi ljudje s priznano subsidiarno zaščito so motivirani za učenje jezika in sprejemanje nove kulture in navad;
- odvzem statusa zmanjša motivacijo za aktivnosti in šolanje.
- mladi s priznano subsidiarno zaščito so ob ponovnem postopku močno obremenjeni zaradi negotove situacije;
- mladi s priznano subsidiarno zaščito imajo močno voljo kljub negotovi situaciji in aktivno iščejo različne možnosti, ki so jim na razpolago;
- v večini mladi s priznano subsidiarno zaščito nimajo osebe, ki bi ji popolnoma zaupali, težave nosijo sami, poskušajo skriti svoje skrbi ostalim;
- vključenost v družbo ne vpliva na pridobitev statusa.

2.6 Predlogi

Predlog za ureditev primerne nastanitve v obliki stanovanjske skupine, ki deluje na principu družine in kjer bi bile mladim s priznano subsidiarno zaščito zagotovljene osebe v vlogi vzgojiteljev, ki so tam otrokom ves čas na voljo in bi jim nudile čustveno oporo, pomoč pri vključevanju, občutek doma in pripadnost ter občutek, da je nekdo tam za njih in se lahko nanj obrnejo. Obenem bi potekal že proces vključevanja, saj bi imeli stik s slovenskimi mladostniki, nastanjenimi v stanovanjski skupini. S tem bi se rešil tudi problem skrbništev. Vloge vzgojiteljev in skrbnikov bi bile jasno določene in razdeljene. Vzgojitelji bi bili tisti, ki bi imeli na nek način vlogo staršev, osebki bi z mladostniki ustvarile nek odnos zaupanja, ga poslušali, slišali njihove želje in potrebe, ga spodbujali v določenih stvareh, bili tam, kadar bi jih potrebovali. Skrbniki pa bi še vedno imeli vlogo, ki jo imajo sedaj, to je, da skrbijo za otrokove koristi in ščitijo njihove pravice in interese. Bili bi v kontaktu z vzgojitelji, skrbeli bi, da so vloge in prošnje pravočasno oddane in podobno, preverjali bi, ali vse poteka kot je treba. S tem bi se otrokom zagotovilo, da bi dobili občutek pripadnosti in sprejetosti in ne bi bilo to odvisno le od tega, koliko je posamezen skrbnik zmožen in pripravljen dajati.

Potrebno bi bilo prestrukturirati status subsidiarne zaščite, ki sicer v teoriji ščiti najboljši interes otrok, v praksi pa se je, kot je pokazala raziskava, izkazal za nedelujočega, predvsem zaradi tega, ker so vsi mladoletniki ob polnoletnosti dobili negativno odločbo za podaljšanje statusa. Potrebno bi bilo določiti kriterije, na podlagi katerih so mladoletniki upravičeni, po toliko časa bivanja v Sloveniji, do podaljšanja statusa subsidiarne zaščite. Na primer na podlagi njihovega vključevanja, znanja jezika, vključenja v izobraževanje, itn.

Zadnji predlog je predlog za vzpostavitev dnevnega ali popoldanskega centra za mladostnike z mednarodno zaščito. V centru bi bila s strani usposobljenih strokovnjakov nudena pomoč pri šolskih obveznostih, učenju jezika, s soočanjem travmatskih izkušenj in pri vključevanju v okolje. Poleg pomoči in praktičnega usposabljanja za življenje bi jim center ponujal tudi športno rekreativne in umetniške vsebine. Organizirana bi bile dejavnosti ob vikendih in aktivnosti v obliki taborov, kjer bi imeli možnost za srečevanje z večinsko populacijo.

3 VIRI IN LITERATURA

Čačinovič Vogrinčič Gabi, Kobal Leonida, Mešl Nina, Možina Miran. 2008. *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Dobovičnik Vanja Dina. 2005. *Prosilci za azil in begunci v Sloveniji*. Ljubljana: Konzorcij Živa.

Elektronski vir 1: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. 2014. *Mednarodna zaščita (azil)*. (25. 5. 2014),
http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zas_vas/tujci_v_sloveniji/mednarodna_zascita_azil/.

Elektronski vir 2: UNHCR The UN Refugee Agency v Sloveniji, Spreminjanje postopkov na meji, Mešani migracijski tokovi (29. 5. 2014),
<http://www.unhcr-centraleurope.org/si/a/spremljanje-postopkov-na-meji.html>.

Elektronski vir 3: Zakon o mednarodni zaščiti uradno prečiščeno besedilo (ZMZ-UPB2). (30. 12. 2014), <https://zakonodaja.com/zakon/zmz>.

Elektronski vir 4: Zakon o tujcih (ZTuj-2). Uradni list RS, št. 50/2011. (14. 6. 2014),
<http://www.uradni-list.si/1/content?id=104275>.

Elektronski vir 5: Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih uradno prečiščeno besedilo (ZZZDR-UPB1). (14. 6. 2014),
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093>.

Elektronski vir 6: Pravilnik o načinu izvajanja zakonitega zastopanja mladoletnikov brez spremstva ter načinu zagotavljanja ustrezne nastanitve, oskrbe in obravnave mladoletnikov brez spremstva zunaj azilnega doma ali njegove izpostave. Uradni list RS, št. 6/12 in 36/14. (14. 6. 2014), <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV10472>

Gabaj Živa, Uzelac Marina. 2011. *Temeljni standardi za skrbnike otrok brez spremstva*. Ljubljana: Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva.

Gabaj Živa. 2013. *Izvajanje temeljnih standardov za skrbnike otrok brez spremstva v Evropi: poročilo o oceni stanja v državi: Slovenija*. Ljubljana: Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva.

Geertz Clifford. 1996. »Z domorodskega zornega kota«: o naravi antropološkega razumevanja. *Časopis za kritiko znanosti*, XXIV, 179: 91-105.

Gole Ašanin Sonja, Blomqvist Ylva, Plunet Cecile. 2003. *Otroci brez spremstva*. Ljubljana: Urad za preseljevanje in begunce.

Gordon Thomas. 1983. *Trening večje učinkovitosti za učitelje*. Ljubljana: Birografika BORI.

Keller Godi. 2014. *S srcem v šoli, Učbenik pedagogike za starše*. Ljubljana: Zavod za razvoj waldorfskih šol in vrtcev.

Komac Miran, Medvešek Mojca. 2005. *Percepcije Slovenske integracijske politike*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Komac Miran. 2007. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Komac Miran, Medvešek Mojca, Roter Petra. 2007. *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!? Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Krajncan Mitja. 2007. *Osnove doživljajske pedagogike*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Krajncan Mitja, Miklavžin Primož. 2010. *Zdravje mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.

Kroflič Robi. 1997. *Med poslušnostjo in odgovornostjo*. Ljubljana: Založba Vija.

Lukšič Hacin Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC (ZRC SAZU).

Medica Karmen. 2010. *Večkulturalizem vs. Večkulturnost v kontekstu novih migracijskih realnosti*. V: Sedmak Mateja, Ženko Ernest (ured.), *Razprave o medkulturnosti*. Koper:

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Medica Karmen, Lukič Goran. 2011. *Migrantski circulus vitiosus*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Mesec Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mesec Blaž. 2007. *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2, Študijsko gradivo 2. izdaja*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.

Mesec Blaž. 2009. *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1: Načrtovanje raziskave, Študijsko gradivo za interno uporabo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.

Mrgole Albert. 2003. *Kam z mularijo? Načela kakovosti neformalnega dela z mladimi*. Maribor: Aristej.

Pajnih Mojca, Zavratnik Zimc Simona. 2003. *Migracije – globalizacija – Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Poštrak Milko. 2011. Refleksija metod dela z mladimi z vidika socialnega dela. V: Metka Kuhar, Špela Razpotnik (ured.), *Okviri in izzivi mladinskega dela v Sloveniji: Socialno pedagoške teme*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Trdina Joža. 1941. *Otrokova telesna vzgoja*. Kamnik: Tiskarna Slatnar D. ZO. Z.

UNHCR The UN Refugee Agency. 2008. *Zaščita beguncev in vloga UNHCR-a*. Regionalno predstavništvo UNHCR za Srednjo Evropo.

Vrečer Natalija. 2007. *Integracija kot človekova pravica Prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Žigon Zvone. 1998. *Otroci dveh domovin Slovenstvo v Južni Ameriki*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.